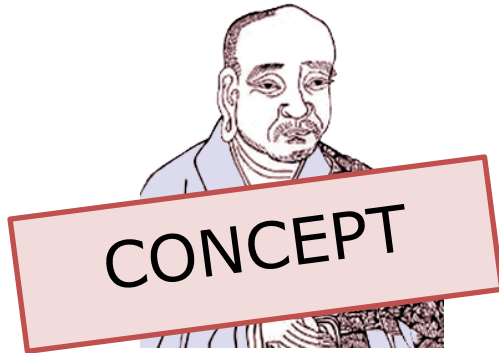

DE KRACHT VAN VERTROUWEN

*Het grote voertuig
van de Boeddha*

*Een klassiek geschrift ("Awakening of Faith")
uit het Chinees boeddhisme van de 6e eeuw,
toegeschreven aan Asvaghosha.*

Oorspronkelijke titel: Chinees *Dasheng qixinlun*;

Sanskriet *Mahayana-shraddhotpada-shastra*.

Vertaald uit de volgende bronnen door Ad van Dun:

- Fa-tsang: Commentary on the Awakening of Faith (An English Translation by Dirck Vorenkamp). New York 2004 [= F]
- Girard, Frédéric: Traité sur l'acte de foi dans le grand véhicule; Tokyo 2004 [= G]
- Hakeda, Yoshito S.: The Awakening of Faith; attributed to Asvaghosha; New York 1967 [= H]
- Asvaghosa (transl. D.T. Suzuki): The awakening of faith; Mineola 2003 (oorspr.: Chicago 1900)

Ook geraadpleegd:

- Sung-bae Park: Wonhyo's commentaries on the Awakening of faith in Mahayana. Berkeley 1979
- Schlaffer, Irmentraud: Ashvagosha - Die Erweckung des Glaubens; Bonn 1994 (privé-manuscript)
- Bhiksuni Ratana: Het pad van vertrouwen. z.j. (www.buddha-dharma.eu)

Voor context en verdere studie:

- Gregory, Peter N.: Inquiry into the origin of humanity. Honolulu 1995
- Sung Bae Park: Buddhist Faith and Sudden Enlightenment. New York 1983

INHOUD

<i>Compact overzicht</i>	1
Inleiding.....	3
DEEL 1: Motieven om te schrijven	5
DEEL 2: Overzicht	8
DEEL 3: Uitleg.....	9
HOOFDSTUK EEN: Verheldering van de reële betekenis	9
I. De ene-geest en zijn twee aspecten.....	9
A. De geest in het licht van absoluteitheid.....	9
A. Werkelijk leeg	11
B. Werkelijk niet-leeg.....	12
B. De Geest in het licht van verschijnselen	12
1. Het voorraadbewustzijn	12
A. Het aspect van verlichting	12
(1) Oorspronkelijke verlichting	12
(2) Het realiseren van verlichting.....	13
(a) Zuivere wijsheid.....	15
(b) Wonderbaarlijke functies.....	16
(3) De eigenschappen van de essentie van verlichting.....	16
B. Het aspect van niet-verlichting.....	18
C. De relatie tussen verlichting en niet-verlichting	20
(1) Identiek	20
(2) Niet-identiek.....	21
2. De oorzaken en condities van de geest-als-samsara	21
A. Geest.....	22
B. Bewustzijn.....	23
C. Vervuilde geestestoestanden	25
D. Toelichting op begrippen die in het voorgaande gebruikt zijn	26
3. De eigenschappen van wezens in samsara	27
A. Doorwaseming door onwetendheid	30
B. De doorwaseming vanuit zodanigheid	31

(1) Doorwaseming via manifestatie van de essentie van zodanigheid	33
(2) Doorwaseming via invloeden.....	35
(a) De specifieke coördinerende oorzaken	35
(b) De algemene coördinerende oorzaken	35
De nog niet met zodanigheid verenigde categorie.....	36
De reeds met zodanigheid verenigde categorie	36
II. De essentie zelf en de eigenschappen van zodanigheid	37
A. De essentie van zodanigheid.....	37
B. De eigenschappen van zodanigheid	37
C. De invloeden van zodanigheid.....	39
III. Van samsara naar nirvana.....	43
HOOFDSTUK TWEE: Correctie van schadelijke gehechtheden.....	44
I. De vooroordelen van gewone stervelingen.....	45
II. De vooroordelen van Hinayana-beoefenaars	48
HOOFDSTUK DRIE: Analyse van de verschillende soorten verlichtingsintentie	49
I. De verlichtingswens via vertrouwen	50
II. De verlichtingswens via begrip en handelen.....	55
III. De verlichtingswens via inzicht	56
DEEL VIER: Over vertrouwen en oefening.....	60
Over de vier soorten vertrouwen.....	60
Over de vijf oefeningen.....	61
De beoefening van kalmeren.....	63
De beoefening van observeren	68
DEEL VIJF: Aansporing om te oefenen en de vrucht daarvan.....	72
Synopsis [<i>door vertaler</i>]	74

Compact overzicht

PRINCIPE

1) ABSOLUUT > zodanigheid; *tathagata-garbha*

- a) werkelijk leeg
- b) werkelijk niet-leeg

2) RELATIEF > voorraadbewustzijn; *alaya-vijnana*

- a) Verlichting
 - i) zuiverheid
 - ii) wonderbaarlijke functies

- b) Niet-verlichting
 - i) samsara
 - ii) ik-idee (*manas*)

(1) Condities

- (a) vijf geesten (onwetend)
- (b) zes staten (vervuild)

(2) Eigenschappen

- (a) fijn
- (b) ruw (vervuild)

i. Doorwaseming

- 1. primaire oorzaak: niet-verlichting
- 2. coördinerende oorzaken: wereld van objecten

BETEKENIS

- 1) ESSENTIE: absoluut (zuivere wijsheid)
- 2) KENMERKEN: schitterende kwaliteiten (wonderbaarlijke functies)
- 3) INVLOEDEN: positief karma > *dharmakaya*
 - a) Paramita's (*prajna / shunyata*) > *sambhogakaya*
 - i) Drie soorten verlichtingswens (*bodhichitta*)
 - (1) via vertrouwen
 - (2) via begrip/handelen
 - (3) via inzicht
 - b) Compassie (*upaya*) > *nirmanakaya*
 - i) Vijf oefeningen
 - (1) vrijgevigheid
 - (2) discipline
 - (3) geduld
 - (4) inzet
 - (5) kalmeren/observeren

Inleiding

[F-61 / G-5 / H-31] De *Boeddha* is mijn toevlucht, de eindeloos mededogende, de redder van de wereld, de almachtige, de alomtegenwoordige, de alwetende, hij die in alle windstreken de schitterendste handelingen verricht.

[F-67] De *Dharma* is mijn toevlucht, de manifestatie van zijn essentie, de ware werkelijkheid, de oceaan van zodanigheid, de onuitputtelijke schatkamer van schitterende kwaliteiten.

[F-69] De *Sangha* is mijn toevlucht, met al zijn leden die zich met heel hun hart wijden aan het oefenen.

[F-71] Mogen alle levende wezens erin slagen hun twijfels achter zich te laten, hun kwade gehechtheden af te werpen, en het heilzame vertrouwen in de Mahayana¹-weg te wekken, dan zal de stamboom van boeddha's nooit verbroken worden.

¹ Letterlijk betekent Mahayana: het Grote Voertuig (naar ontwaken, of bevrijding); Hinayana: het Kleine Voertuig.

[F-75 / G-9 / H-32] Er bestaat een onderricht (*dharma*) dat het vertrouwen in de Mahayana-weg kan doen ontkiemen in ons. Daarom verdient dit onderricht verdere verheldering.

Deze verheldering bestaat uit vijf delen:

1. de motieven om te schrijven
2. het overzicht
3. de interpretatie
4. het vertrouwen en de beoefening
5. de aansporing om te oefenen en de vrucht daarvan

DEEL 1: Motieven om te schrijven

[F-79 / G-11 / H-33] Als iemand mij vraagt welke motieven mij ertoe brachten deze verhandeling te schrijven, dan is mijn antwoord: er zijn acht redenen hiervoor.

- De eerste en belangrijkste reden is mensen ertoe te brengen zich te bevrijden van alle lijden en de uiteindelijke vervulling te verwerven; ik beoog hierbij geen wereldse roem, materieel voordeel of respect en eer.
- De tweede reden is dat ik de fundamentele betekenis van het onderricht van de Tathagata² wil helpen interpreteren, zodat het op de juiste manier begrepen kan worden en er geen misverstand over kan ontstaan.
- De derde reden is om degenen die voldoende zijn gerijpt in hun goedheidscapaciteit in staat te stellen een onomkeerbaar vertrouwen in het Mahayana-onderricht te bewaren.
- De vierde reden is om degenen die relatief zwak zijn in hun goedheidscapaciteit aan te moedigen de geest van vertrouwen te ontwikkelen.
- De vijfde reden is om mensen de geschikte middelen (*upaya*) aan te reiken waarmee zij de hindernis van negatief karma kunnen wegnemen, hun geest goed kunnen beschermen, zich kunnen bevrijden van dwaasheid en arrogantie, en kunnen ontsnappen uit de strikken van onbegrip.
- De zesde reden is om mensen bekend te maken met de beoefening van kalmeren (*shamatha*) en observeren

² Erenaam voor Shakyamuni Boeddha; letterlijk: de Aldus Gekomene, of Hij die in Zodanigheid wandelt.

(*vipashyana*), zodat stervelingen en beoefenaars van het Hinayana hun geest kunnen genezen van dwaling.

- De zevende reden is mensen uit te leggen wat het geschikte middel van eenpuntige meditatie (*smriti*) inhoudt, zodat zij geboren kunnen worden op een plaats waar de Boeddha aanwezig is en hun geest gevestigd kan blijven in onomkeerbaar vertrouwen.
- De achtste reden is om hen de bruikbaarheid van dit materiaal te doen beseffen en hen aan te sporen zich in te zetten.

Dit zijn de redenen waarom ik deze verhandeling geschreven heb.

[F-84 / G-13 / H-34] Vraag: Waarom moet het onderricht nogmaals uitgelegd worden, als het al tot in detail te vinden is in de soetra's?

Antwoord: Dit onderricht wordt inderdaad in de soetra's uiteengezet, maar de vermogens en activiteiten van mensen zijn tegenwoordig niet meer hetzelfde als voorheen, en dat geldt ook voor de factoren die het aanvaarden en begrijpen ervan mogelijk maken.

Met andere woorden, toen de Tathagata hier aanwezig was, waren er heel leergierige mensen en een leraar die beschikte over een vlekkeloze verschijningsvorm en geest en handeling. Zodra hij met zijn volmaakte stem onderricht gaf, konden de diverse typen mensen dit allemaal even goed begrijpen en was er dus geen reden voor een uitleg (*shastra*) zoals deze.

Maar na het overlijden van de Tathagata waren er sommigen, die op eigen kracht in staat waren gedetailleerd onderricht van anderen te verstaan en zo tot inzicht te komen; en er waren er ook die op eigen kracht slechts weinig onderricht konden horen, maar die desondanks het nodige inzicht verwierven; er waren er die niet over eigen geesteskracht beschikten en afhankelijk waren van de uitvoerige uiteenzettingen van anderen om tot inzicht te komen; en

natuurlijk waren er ook sommigen die moeite hadden met het veeleisend karakter van uitvoerige uitleg en die op zoek gingen naar begrijpelijk, beknopt maar betekenisvol materiaal, waardoor ook zij het konden begrijpen.

Deze verhandeling is dus geschreven om de onbegrensde betekenis van het uitgestrekt en diepgaand onderricht van de Tathagata te bundelen voor algemeen gebruik. Dit is wat deze verhandeling zijn bestaansrecht geeft.

DEEL 2: Overzicht

[F-89 / G-17 / H-35] De redenen om dit te schrijven zijn uiteengezet. Nu volgt het overzicht. Het Mahayana-onderricht kan worden uiteengezet op basis van twee facetten: principe en betekenis.

Met het **principe** wordt bedoeld: de geest van alle levende wezens (*sarvasattva*). Deze geest is te vinden in alle bestaansvormen van de empirische (relatieve, waarneembare) en transcendente (absolute, vormloze) wereld.

Al het betekenisvolle van het Mahayana vloeit voort uit deze geest. Waarom? Omdat het absolute aspect van deze geest de essentie (*svabhava*) van het Mahayana bevat, terwijl de essentie, de kenmerken (*lakshana*) en de invloeden (*kriya*) van het Mahayana in het empirische aspect van deze zelfde geest ook zichtbaar worden.

Wat de **betekenis** van *Maha* [groot] en *yana* [voertuig] betreft zijn er drie aspecten:

1. de grootsheid van essentie:
alle verschijningsvormen zijn wezenlijk identiek aan zodanigheid (*tathata*) en nemen niet toe of af;
2. de grootsheid van kenmerken:
de *tathagata-garbha* (lett.: tathagata-schoot) is voorzien van ontelbare schitterende kwaliteiten (*punya*);
3. de grootsheid van invloeden:
in alle zes bestaanswerelden genereert de beïnvloeding door deze geest heilzaam karma.

Alle ontwaakten (*boeddha's*) hebben dit voertuig benut en alle aanstaande ontwaakten (*bodhisattva's*) die zich door hierdoor laten leiden, zullen de staat van boeddhaschap realiseren.

DEEL 3: Uitleg

[F-97 / G-21 / H-38] Het overzicht is gegeven. Nu is het uitleg-gedeelte aan de beurt, bestaande uit drie hoofdstukken:

1. verheldering van de reële betekenis
2. correctie van schadelijke gehechtheden
3. analyse van de verschillende soorten verlichtingsintentie

HOOFDSTUK EEN: Verheldering van de reële betekenis

I. De ene-geest en zijn twee aspecten

De reële betekenis wordt duidelijk door het principe van de ene-geest (*eka-citta*) dat twee aspecten heeft:

- A. de ene-geest in het licht van **het absolute** (*tathata*; zodanigheid).
- B. de ene-geest in het licht van **verschijnselen** (*samsara*; leven-en-dood).

Elk van beide omvat alle bestaansvormen. Waarom? Omdat die twee aspecten elkaar omvatten.

A. DE GEEST IN HET LICHT VAN ABSOLUUTHEID

[F-103 / G-23 / H-39] Dit is het domein van de ene werkelijkheid (*dharmadhatu*); zodanigheid is de essentie van al het waarneembare en voorstelbare.

Dat wat men "de ware aard van de geest" noemt, is ongeboren en doodloos, wordt niet veroorzaakt en raakt niet verloren. Enkel illusies zorgen ervoor dat we onderscheid maken in de dingen. Maar iemand die zich bevrijdt van illusies krijgt niet meer te maken

met verschijnselen (*lakshana*) die zich als geïsoleerde objecten voordoen. Van oorsprong overstijgen alle dingen daarom elk soort verwoording, beschrijving en conceptualisatie; zij zijn in laatste instantie ongedifferentieerd, onveranderlijk en onverwoestbaar. Zij maken enkel deel uit van de ene-geest; vandaar de naam "zodanigheid" (*tathata*).

Alle uitleg die via woorden plaatsvindt is slechts tijdelijk bedoeld en bezit geen substantiële waarde, want uitleg wordt alleen maar ingezet ten behoeve van illusies en is niet in staat om zodanigheid te beschrijven. Daarom bezit zelfs het begrip "zodanigheid" geen werkelijke kenmerken. De term zodanigheid is als het ware het eindpunt van verwoording: het is een woord dat gebruikt wordt om een eind te maken aan alle woorden.

Maar aan de essentie van zodanigheid zélf kan men geen einde maken, omdat alle dingen in hun absolute aspect zodanig zijn. En er bestaat ook niet iets speciaals dat erom vraagt als werkelijk te moeten worden aangewezen, want alle dingen verkeren op eenzelfde manier in de staat van zodanigheid.

We moeten begrijpen dat het onmogelijk is om welk ding dan ook te verklaren of te bedenken via woorden; dat is waarom de term zodanigheid wordt gehanteerd.

[F-109 / H-40 / G-23] Vraag: Als dit de betekenis is van het Mahayana-principe, hoe kunnen mensen zich er dan naar richten en er toegang toe krijgen?

Antwoord: Als je begrijpt dat er - ook al wordt erover gesproken - niet iets bestaat dat spreekt noch iets dat besproken wordt, en dat er - ook al wordt erover gedacht - niet iets bestaat dat denkt noch iets dat bedacht wordt, dan heb je je daadwerkelijk naar gericht. En zodra jij je bevrijdt heby van dit soort ideeën, heb je er daadwerkelijk toegang toe gekregen.

[F-111 / H-41 / G-25] Vervolgens, als zodanigheid in woorden moet worden omschreven, kan men twee aspecten benoemen.

- A. Het ene is, dat zodanigheid **werkelijk leeg** (*shunya*) is; dit aspect is uiteindelijk in staat ons te openbaren wat werkelijk is.
- B. Het andere is, dat zodanigheid **werkelijk niet-leeg** (*ashunya*) is; dit duidt aan dat zijn essentie is voorzien van schitterende kwaliteiten die niet door karma vervuild zijn.

A. Werkelijk leeg

[F-112 / H-41] Zodanigheid is werkelijk leeg omdat het van begin af aan niet verbonden is met welke vervuilde [geconditioneerde] bestaansvorm dan ook, omdat het vrij is van elk kenmerk van individueel onderscheid tussen de dingen, en omdat het niets te maken heeft met het mechanisme van conceptualisatie dat gehanteerd wordt door een begoochelde geest.

Men dient te begrijpen dat de ware aard van zodanigheid geen kenmerken bezit, maar ook niet zonder kenmerken is; hij bezit niet geen-kenmerken, maar hij is ook niet zonder geen-kenmerken; en het is ook niet zo dat hij gelijktijdig wél en niét kenmerken bezit. Hij bezit niet één enkel kenmerk en ook niet verschillende kenmerken; hij bezit niet geen énkkel kenmerk en ook niet geen verschillende kenmerken; en hij bezit ook niet gelijktijdig geen enkel kenmerk én verschillende kenmerken.

Kortom, omdat alle niet-verlichte mensen elk moment onderscheid maken met hun begoochelde geest, zijn zij vervreemd van zodanigheid; vandaar de aanduiding "leeg".

Maar als je je eenmaal hebt bevrijd van de begoochelde geest, is er niets meer dat te ledigen valt.

B. Werkelijk niet-leeg

[F-116 / H-42] In het voorgaande is duidelijk gemaakt dat de ware aard van alle dingen leeg is, dat wil zeggen, zonder illusies. Daarom is de werkelijke geest een eeuwige, onveranderlijke, zuivere kracht (*dharma*), volledig voorzien van alle heilzame werking. Dit is de reden waarom hij "niet-leeg" wordt genoemd. Ook valt er geen enkel speciaal kenmerk in te ontdekken, aangezien het een kracht is die voorstellingen overstijgt en die enkel samenvalt met verlichting.

B. DE GEEST IN HET LICHT VAN VERSCHIJNSELEN

1. Het voorraadbewustzijn

[F-118 / G-29 / H-43] Geworteld in de *tathagata-garbha* verschijnt er de geest van geboorte en dood (*samsara*).

Dit betekent: dat wat niet wordt voortgebracht of vernietigd (*tathagata-garbha*) gaat samen met geboorte en dood (*samsara*) - ze zijn niet hetzelfde, maar ook niet verschillend.

[F-126] Dit voorraadbewustzijn heeft twee aspecten waarin alle bestaansvormen zijn opgenomen en waaruit zij worden voortgebracht; die twee aspecten zijn respectievelijk het aspect van **verlichting**, en het aspect van **niet-verlichting**.

A. HET ASPECT VAN VERLICHTING

(1) Oorspronkelijke verlichting

[F-129 / G-29] De ware aard van onze geest is vrij van gedachten. Wat vrij is van voorstellingen kan men vergelijken met de sfeer van lege ruimte die alles doordringt. Het ene, absolute aspect van het werkelijkheidsdomein (*dharmadhatu*) is niets anders dan het ongedifferentieerde waarheidslichaam (*dharmakaya*) van de tathagata's.

Geworteld in het waarheidslichaam moet het oorspronkelijke verlichting worden genoemd. Waarom? Omdat oorspronkelijke verlichting verschilt van het actualisatieproces van verlichting; het realiseren van verlichting is niets anders het integreren van onze identiteit met de oorspronkelijke verlichting.

(2) *Het realiseren van verlichting*

[F-131 / H-44] Geworteld in oorspronkelijke verlichting opereert niet-verlichting. En vanwege niet-verlichting kan er gesproken worden over het verwerven of het verwerklijken van verlichting.

Welnu, een volledig verlicht zijn vanuit de bron van de geest wordt "definitieve verlichting" genoemd; en niet verlicht zijn vanuit de bron van de geest is "niet-definitieve verlichting."

Wat wil dit zeggen?

- Een gewone sterveling wordt zich ervan bewust dat zijn voorgaande denken niet juist was; dit brengt hem ertoe om die gedachten te stoppen (*nirodha*); zo voorkomt hij dat ze weer verschijnen. Al mag dit wellicht een vorm van realisatie genoemd worden, in feite is hier geen sprake van verlicht-zijn in de kern van de geest.
- De *shravaka's* en *pratyekabuddha's* [Hinayana-beoefenaars] die over enig inzicht beschikken en bodhisattva's die *bodhicitta* [de verlichtingsintentie] bezitten, worden zich bewust van het veranderlijk karakter van gedachten en maken zich vrij van aan verandering onderhevige gedachten, bijvoorbeeld van het idee van een vaststaand zelf (*atman*). Omdat zij de ruwe gehechtheden hebben losgelaten die afkomstig zijn van ongefundeerde aannames (*vikalpa*), wordt hun ervaring "ontluikende verlichting" genoemd.
- Bodhisattva's die het *dharmakaya* realiseren, worden zich bewust van de kortstondig heersende toestand (*stheti*) waarin gedachten zich bevinden en raken er daardoor niet in verstrikt.

Aangezien zij bevrijd zijn van hun ruwe, aan aannames ontleende gedachten, wordt deze ervaring "naderende verlichting" genoemd.

- De bodhisattva's die alle stadia (*bhumi*) van bodhisattvaschap hebben doorlopen en die de geschikte middelen voor het realiseren van definitieve verlichting volledig benut hebben, zullen de eenheid met zodanigheid in een oogwenk beleven; zij worden zich ervan bewust op welke manier begoochelde gedachten in de geest ontstaan (*jati*) en zij zullen gevrijwaard blijven van begoocheld denken. Omdat zij zich verre houden van zelfs de meest subtiele gedachten, verwerven zij inzicht in de ware aard van de geest. De realisatie dat geesteswerking eeuwig is, noemt men "definitieve verlichting". Een soetra³ zegt: "Wie in staat is om te zien wat voorbij beeldvorming ligt, die is op weg naar boeddhachap."

[F-145 / G-33 / H-45] Hoewel we ervan uitgaan dat er een ontstaansmoment bestaat bij het zich manifesteren van begoochelde gedachten in de geest, kan men zo'n ontstaansmoment op zichzelf niet gewaarzijn als iets dat onafhankelijk is van de essentie van de geest. En anderzijds, als er gezegd wordt dat er een ontstaan van begoochelde gedachten geconstateerd kan worden, dan betekent dit dat dit enkel geconstateerd kan worden omdat het geworteld is in wat voorbij het denken ligt, namelijk in de essentie van de geest. Daarom zegt men dat alle gewone stervelingen niet verlicht zijn, omdat zij namelijk in een onophoudelijke stroom staan van begoocheld denken en nooit vrij zijn ervan; zij bevinden zich, zo zegt het onderricht, in een onwetendheid die geen begin kent.

³ Avatamsaka-soetra (Girard, p. 32 voetnoot)

Als iemand inzicht verwerft in datgene wat vrij is van beeldvorming, dan beseft hij - omdat hij nu identiek is aan datgene wat vrij is van voorstellingen - hoe de gedachten, die een begoochelend effect hebben op de geest, steeds onderhevig zijn aan de karakteristieken van verschijnen, aanhouden, veranderen en verdwijnen. In feite kent het actualisatieproces van verlichting dit soort verschillen zelfs niet, omdat de vier genoemde staten (verschijnen etc.) gelijktijdig werkzaam zijn en elk van deze geen apart bestaan leidt; hun oorsprong is één en dezelfde verlichting.

[F-150 / G-35 / H-46] Vervolgens, wanneer oorspronkelijke verlichting wordt onderzocht met betrekking tot de vervuilde staten van het relatieve domein, dan blijkt deze te beschikken over twee eigenschappen. De ene is **zuivere wijsheid** en de andere is **wonderbaarlijke functies**.⁴

(a) Zuivere wijsheid

Dankzij doorwaseming (*vasana*)⁵ vanuit Dharma (d.w.z. de ware aard van de geest, of oorspronkelijke verlichting) komt iemand ertoe zich daadwerkelijk te disciplineren en alle geschikte middelen voor een zich ontvouwen van verlichting volledig te benutten. Dit heeft tot gevolg dat hij het samengesteld bewustzijn (d.w.z. het voorraadbewustzijn) doorbreekt, de manifestatie van de stroom aan begoochelde gedachten beëindigt en het *dharmakaya* (d.w.z. de ware aard van de geest) manifesteert, want zijn wijsheid (*prajna*) is authentiek en zuiver geworden.

Wat wil dit zeggen? Omdat alle blijken (*lakshana*) van geesteswerking in de niet-verlichte bewustzijnsstaat enkel voortbrengselen van onwetendheid zijn, en de blijken van

⁴ Vertaling in Vorenkamp: Inconceivable karmic activity.

⁵ Doordringen met geur, "parfumeren"; etymologisch verwant met Nederlands "waas" en "wasem".

onwetendheid tegelijkertijd niet los staan van het wezen van verlichting, zijn zij noch vernietigbaar, noch onvernietigbaar. Dit is te vergelijken met de relatie tussen het oceaanwater (verlichting) en de golven ervan (geestesstaten) die door de wind (onwetendheid) worden bewogen. Water en wind zijn onscheidbaar; maar water is niet van nature zo beweeglijk, dus als de wind stopt, eindigt het bewegen, terwijl de vochtige aard van het water onaangetast blijft.

[F-154 / H-47] Op deze manier wordt de menselijke geest, die in zijn aard onaangetast is, bewogen door de wind van onwetendheid. Zowel geest als onwetendheid hebben uit zichzelf geen speciale vorm en zijn onscheidbaar; maar de geest is van nature niet beweeglijk en als onwetendheid eindigt, dan stopt de voortzetting van begoochelde activiteiten, terwijl de ware aard van wijsheid (d.w.z. de essentie van de geest) onaangetast blijft, net als de vochtige aard van het water.

(b) Wonderbaarlijke functies

Iemand die oorspronkelijke verlichting volledig belichaamt, is in staat allerlei heilzame condities te scheppen, omdat zijn wijsheid zuiver is. Er is geen einde aan de manifestatie van zijn talloze hoogstaande kwaliteiten; zich voegend naar de capaciteit van anderen, reageert hij spontaan, maakt zich op allerlei manieren kenbaar en is hun zo tot steun.

(3) De eigenschappen van de essentie van verlichting

[F-158 / G-39 / H-47] De eigenschappen van de essentie van verlichting hebben vier belangrijke betekenissen; deze zijn identiek aan die van de lege ruimte, of vergelijkbaar met die van een heldere spiegel.

- Ten eerste, de essentie van verlichting is als een spiegel die werkelijk leeg is. Hij is vrij van elk teken van verschijnselen in

de geest en hij bevat niets dat getoond kan worden, want hij weerspiegelt niets dat verbeeld of verwerkelijkt wordt.

- Ten tweede, de essentie van verlichting is als het ware een spiegel die mensen kan beïnvloeden (*vasana*) zich richting verlichting te oriënteren, waardoor hij gaat fungeren als primaire oorzaak voor hun verlichting.
Met andere woorden, hij is werkelijk niet-leeg; hij laat alle objecten van de wereld erin verschijnen, maar zij gaan noch naar binnen, noch komen zij naar buiten, en zij gaan niet verloren, noch worden zij vernietigd. Het is de eeuwig heersende ene-geest. Alle dingen verschijnen erin omdat alle dingen werkelijk zijn. En geen van de vervuilde dingen is in staat hem te vervuilen, want de essentie van wijsheid (d.w.z. oorspronkelijke verlichting) wordt niet bewogen door vervuiling omdat hij is voorzien van een onaantastbare kwaliteit waar alle mensen door beïnvloed worden in de richting van verlichting.
- Ten derde, de essentie van verlichting is als een spiegel die vrij is van de vervuilde objecten die erin weerspiegeld worden. Dit kan men zeggen, omdat de niet-lege staat van oorspronkelijke verlichting authentiek, zuiver en helder is, vrij van zowel de emotionele als de mentale hindernissen (*kleshavarana* en *jneyavarana*), en omdat deze alle eigenschappen overstijgt van het samengestelde (d.w.z. het voorraadbewustzijn).
- Ten vierde, de essentie van verlichting is als een spiegel die mensen via doorwaseming beïnvloedt om hun goedheidscapaciteit te vergroten, daarmee fungerend als een coördinerende oorzaak die hen aanspoort in hun inspanningen. Omdat de essentie van verlichting vrij is van vervuilde objecten, verlicht hij de menselijke geest altijd en overal, zich vertonend conform ieders verlangens; op deze manier brengt hij hen ertoe hun goedheidscapaciteit te ontwikkelen.

B. HET ASPECT VAN NIET-VERLICHTING

[F-165 / G-41 / H-48] Vanwege het feit dat de ene-geest van zodanigheid niet werkelijk wordt gerealiseerd, ontstaat er een niet-verlichte geest, inclusief - in het verlengde daarvan - de beeldvorming die daarmee samenhangt. Deze beeldvorming bezit geen enkele eigen waarde en is niet afgescheiden van oorspronkelijke verlichting. Men kan het vergelijken met de situatie van iemand die verdwaald is: hij is verward vanwege zijn verkeerde idee van richting. Als hij vrij is van alle beeldvorming over richtingen, dan zal er geen verwarring meer zijn.

Hetzelfde geldt voor mensen: vanwege de misverstanden over verlichting verkeren zij in verwarring. Maar zodra zij zich bevrijden van hun ideeën over verlichting, zal er niet zoets bestaan als niet-verlichting.

Omdat er mensen zijn met een niet-verlichte, begoochelde geest, spreken we ten behoeve van hen over ware verlichting, goed beseffend wat er met deze relatieve aanduiding bedoeld wordt. Los van de niet-verlichte geest, bestaan er geen specifieke kenmerken van ware verlichting zelf, waarover gesproken kan worden.

[F-167 / H-49] Vanwege zijn niet-verlichte staat produceert de begoochelde geest drie subtiele kenmerken, die gekoppeld zijn aan niet-verlichting en die er onafscheidbaar van zijn.

- Ten eerste is er het kenmerk van onwetendheid.
De agitatie van de geest, voortkomend uit zijn niet-verlichte staat, noemen we [karmische] activiteit. Een verlichte geest is niet geagiteerd. Wanneer er sprake is van agitatie, speelt er lijden (*duhkha*); het gevolg van agitatie is immers niet los te koppelen van de oorzaak, namelijk het lijden dat voortvloeit uit onwetendheid.
- Ten tweede is er het kenmerk van waarnemen.
De agitatie die de oorspronkelijke eenheid met zodanigheid verbreekt, laat een waarnemen verschijnen (en een subject-

idee). Zonder agitatie is de geest vrij van behoeftige waarnemingen.

- Ten derde is er het kenmerk van de wereld van objecten. Omdat er een waarnemend subject is, verschijnt er een in de geest geconcipeerde wereld van objecten. Los van waarneming kan er geen wereld van objecten verschijnen.

[F-172 / H-49] Geconditioneerd door de wereld van objecten, creëert de begoochelde geest zes grove kenmerken.⁶

- Ten eerste is er het kenmerk van het onderscheid creërend verstand. Afhankelijk van de abusievelijk geprojecteerde wereld van objecten, ontwikkelt de geest een onderscheid tussen voorkeur en tegenzin.
- Ten tweede is er het kenmerk van continuïteit. Dankzij de onderscheid creërende functie van het verstand, produceert de geest een besef van plezier of pijn met betrekking tot de dingen in de wereld van objecten. De geest die begoochelde gedachten produceert en daardoor gebonden is, zal continu functioneren.
- Ten derde is er het kenmerk van gehechtheid. Vanwege de continuïteit van begoocheld denken en vanwege de neiging om zijn begoochelde gedachten op te leggen aan de wereld van objecten en om vast te houden aan het onderscheid tussen voorkeur en tegenzin, ontwikkelt de geest gehechtheid aan de resultaten van deze waardering.

⁶ Deze zes kenmerken vertonen veel overeenkomst met de vijf *skandha's*.

De vijf *skandha's* (letterlijk: opeenhopingen, verzamelingen) zijn de procesfasen en -functies waarin het verloop van ons waarnemen vorm vindt: Vorm (*rūpa*), gevoel (*vedana*), denken (*samjñā*), wens (*samskāra*) en besef (*viññāna*).

- Ten vierde is er het kenmerk van het overwegen (*vikalpa*) van namen en letters, d.w.z. het in gehechtheid hanteren van concepten.
Op basis van verkeerde gehechtheden, onderscheidt de begoochelde geest woorden die een tijdelijk karakter hebben en daarom geen vaste waarde bezitten.
- Ten vijfde is er het kenmerk van aanleiding geven tot negatief karma.
Op grond van namen en letters, d.w.z. van concepten die geen waarde bezitten, onderzoekt de begoochelde geest namen en woorden, waardoor hij er nog verder aan gehecht raakt; dit schept allerlei vormen van onheilzaam karma.
- Ten zesde is er het kenmerk van het lijden dat samengaat met de effecten van onheilzaam karma.
Vanwege de wet van karma, lijdt de begoochelde geest aan de gevolgen van dit mechanisme en zal hij niet vrij zijn.

Men dient te begrijpen dat onwetendheid in staat is elk soort vervuilde staat te produceren; dat komt omdat alle vervuilde staten kenmerken zijn van niet-verlichting.

C. DE RELATIE TUSSEN VERLICHTING EN NIET-VERLICHTING

[F-175 / G-45 / H-50] Er bestaat een tweevoudige relatie tussen de verlichte en de niet-verlichte staat: "**identiek**" en "**niet-identiek**".

(1) Identiek

Zoals verschillende voorwerpen van klei dezelfde natuur bezitten in hun klei-zijn, zo zijn ook de verschillende betoverende manifestaties van zowel verlichting (*anasrava*: niet-vervuiling) als niet-verlichting (*avidya*: onwetendheid) aspecten van een en dezelfde essentie,

namelijk zodanigheid. Dat is waarom een soetra⁷ zegt: "In hun aard bevinden alle levende wezens zich voor eeuwig in *nirvana*. De staat van verlichting is niet iets dat verworven kan worden door oefening of dat geschapen kan worden. In laatste instantie kan verlichting niet gerealiseerd worden." ⁸

Ook bezit verlichting zelf geen vorm-aspect dat waargenomen kan worden. Alle zichtbare vorm-aspecten, zoals de tweeëndertig tekens van Boeddha, zijn betoverende maaksels van zich manifesterende zodanigheid, aangepast aan de geestesstaat van de mensen die verkeren in vervuiling. Maar het is niet zo dat deze vorm-aspecten, die de wonderbaarlijke functies van wijsheid zijn, de aard van niet-leegte bezitten, want wijsheid heeft geen aspecten die men kan waarnemen.

(2) *Niet-identiek*

Net zoals diverse voorwerpen van klei verschillen van elkaar, zo bestaan er ook verschillen tussen de staat van verlichting en die van niet-verlichting, en tussen de betoverende manifestaties van zich manifesterende zodanigheid, aangepast aan de geestesstaat van mensen in vervuiling, en de beleving van mensen die in onwetendheid verkeren en vervuild zijn, d.w.z. die blind zijn voor de ware aard van zodanigheid.

2. *De oorzaken en condities van de geest-als-samsara*

[F-180 / G-47 / H-51] Dat een mens in *samsara* verkeert, is een gevolg van het feit dat zijn geest (*manas*) en bewustzijn (*vijnana*) zich ontwikkelen uit de bodem van het voorraadbewustzijn (*citta*). Dit betekent dat hij vanwege het aspect van niet-verlichting van het

⁷ Zie bijvoorbeeld het 4e hoofdstuk van de Vimalakirti-soetra (noot D.T. Suzuki).

⁸ Hakeda en Girard noteren beiden: "Omdat het van meet af aan al voorhanden is."

voorraadbewustzijn zal verkeren in een staat van onwetendheid en daarom in *samsara* moet verblijven.

A. GEEST

[F-182 / H-52] Onder de geest (*manas*) verstaan we datgene wat verschijnt als ego-idee in de staat van niet-verlichting, datgene wat een wereld van objecten waarneemt en reproduceert, en datgene wat, in de overtuiging dat de wereld van objecten werkelijk is, voortdurend gedachten ontwikkelt.

Deze geest heeft vijf verschillende namen.⁹

1. De eerste heet de "**activerende geest**":
door de kracht van onwetendheid verbreekt hij, zonder zich daarvan bewust te zijn, de gelijkmoedigheid van de geest.
2. De tweede heet de "**toenemende geest**":
hij vertoont zich in samenhang met de geagiteerde geest als het subject dat abusievelijk waarneemt.
3. De derde heet de "**manifesterende geest**":
hij manifesteert de hele wereld van verschijnselen als een spiegel die alle beelden van stoffelijke aard weergeeft. In aanraking komend met de objecten van de vijf zintuigen, manifesteert hij deze onmiddellijk. Hij verschijnt elk moment spontaan en gaat continu vooraf aan de objecten.
4. De vierde heet de "**analyserende geest**":
hij bepaalt de verschillen tussen wat vervuild is en wat niet is vervuild.
5. De vijfde heet de "**continuerende geest**":
hij is één met de begoochelde gedachten en is ononderbroken

⁹ De eerste drie hiervan corresponderen met de drie illusoire aspecten van niet-verlichting (zie B.: Het aspect van niet-verlichting)

actief. Hij bevat alle positieve en negatieve karma dat is verzameld gedurende de onmetelijke levens in het verleden, en hij staat geen enkel verlies toe. Hij is ook in staat om de gevolgen van alle pijn en plezier in heden en toekomst tot rijping te brengen; dat doet hij foutloos. Hij kan ervoor zorgen dat men zich plots de dingen uit het heden en het verleden herinnert, of dat men verrassende en onvoorziene fantasieën krijgt over toekomstige dingen.

[F-187 / G-49 / H-52] De drievoudige wereld (*triloka*) is als gevolg hiervan onwerkelijk en enkel geestelijk van aard. Los van deze context bestaan er geen zintuiglijke objecten.

Wat wil dit zeggen? Omdat alle verschijnselen zonder uitzondering door de geest geschapen worden en conform de condities van het begoocheld denken vorm aannemen, is alle differentiatie niets anders dan de differentiatie van de eigen geest zelf. Maar de geest is niet in staat om de geest zelf waar te nemen; de geest bezit zelf geen kenmerken die op deze manier kunnen worden verworven.

Men dient te begrijpen dat de hele wereld van objecten enkel standhoudt op basis van de begoochelde geest van menselijke onwetendheid. Daarom zijn alle dingen te vergelijken met de beelden in een spiegel die geen enkele substantiële objectiviteit bezitten; zij zijn enkel geesteswerking en niet werkelijk.

Wanneer de begoochelde geest tot leven gebracht wordt, komen er allerlei verschijnselen (*dharma's*) tot stand; en wanneer de begoochelde geest ophoudt te bestaan, houden die verschillende verschijnselen ook op te bestaan.

B. BEWUSTZIJN

[F-191 / G-51 / H-53] Wat men "bewustzijn" (*vijnana*) noemt, is de "continuerende geest." Stervelingen verbeelden zich, vanwege hun diep gewortelde gehechtheid, dat ik en het mijne werkelijk zijn; hun illusies zorgen ervoor dat zij zich hieraan vastklampen. Zodra

objecten zich manifesteren, gebruikt hun bewustzijn deze als basis om onderscheid te maken tussen alle verschijnselen van de vijf zintuigen en van de geest. Dit ego-creërend mechanisme wordt "afscheidend bewustzijn" genoemd, of ook "object-onderscheidend bewustzijn." Het vermogen tot differentiëren van dit bewustzijn wordt vervolgens des te intensiever beleefd vanwege de intellectuele vervuiling door vervormde ideeën en de affectieve vervuiling door negatieve emoties.

Dat onze begoochelde geest en bewustzijn voortkomen uit de wasem van onwetendheid, is iets wat gewone mensen niet kunnen begrijpen. De *shravaka's* en *pratyekabuddha's* (Hinayana-beoefenaars) zijn met hun wijsheid ook niet in staat dit te beseffen. Het is ten dele te begrijpen voor bodhisattva's die de eerste fase van juist vertrouwen (*bodhicitta*) hebben voltooid en die dankzij de beoefening van meditatie hun geest op verlichting hebben gericht en zodoende ten dele het *dharmakaya* gaan realiseren.

Maar zelfs zij die het laatste stadium van bodhisattvaschap hebben bereikt, kunnen dit niet volledig begrijpen; enkel de ontwaakten hebben hiervan een diepgaand begrip. Waarom? De geest is weliswaar van oorsprong zuiver in zijn eigen aard, maar hij gaat ook vergezeld van onwetendheid. Vervuiling door onwetendheid veroorzaakt een vervuilde staat van de geest.

Maar ook al raakt die geest in een vervuilde staat, de pure geest zelf is eeuwig en onveranderlijk. Enkel de ontwaakten zijn in staat te begrijpen wat dit betekent.¹⁰

¹⁰ Eenzelfde passage betreffende het mysterie van onwetendheid en lijden in het licht van de Dharma, is te vinden in bijvoorbeeld de Shrimaddevi-soetra (Paul, Diana Y.; McRae, John R.: *The Sutra of Queen Srimala of the Lion's Roar, and The Vimalakirti Sutra*. Honolulu 2006, p. 54). Reeds in de oude Pali soetra's geeft de Boeddha te kennen dat de vraag naar de oorsprong van het lijden behoort tot het domein van het onbeantwoordbare.

Verhelderende achtergronden en uitleg geeft Gregory, Peter N.: *Inquiry into the origin of humanity*. Honolulu 1995, bijv. p. 19 en 196.

[F-197 / G-53 / H-54] Wat wij de ware aard van de geest noemen gaat het voorstellingsvermogen noodzakelijkerwijs te boven. Daarom wordt hij omschreven als zijnde onveranderlijk. Zolang het ene werkelijkheidsdomein (*dharmadhatu*) nog gerealiseerd moet worden, is onze geest veranderlijk en niet in volmaakte harmonie met zodanigheid. Dan kan er elk moment een begoochelde voorstelling verschijnen; deze toestand noemt men onwetendheid.

C. VERVUILDE GEESTESTOESTANDEN

[F-198 / G-55 / H-55] Er zijn zes staten waaruit de vervuilde geest zich kan bevrijden.

1. De eerste vervuilde geestestoestand is de vervuiling die gekoppeld is aan gehechtheid; *shravaka's* en *pratyekabuddha's* die de Hinayana-bevrijding hebben bereikt en bodhisattva's die zich bevinden in het "stadium van vestiging van vertrouwen," kunnen zich hiervan bevrijden.
2. De tweede is de vervuiling die gekoppeld is aan de continuerende geest; zij die zich bevinden in het "stadium van vestiging van vertrouwen" en zij die de geschikte middelen beoefenen om verlichting te realiseren kunnen zich hiervan geleidelijk bevrijden; volledig bevrijd ervan zijn zij in het "stadium van een zuiver hart".
3. De derde is de vervuiling die gekoppeld is aan de onderscheid makende, analyserende geest; zij die zich bevinden in het "stadium van voorschriften volgen" beginnen zich hiervan te bevrijden; bij het bereiken van het "stadium van geschikte middelen hanteren" worden zij er helemaal van bevrijd.
4. De vierde is de subtiele vervuiling die niet verbonden is met de veronderstelde wereld van objecten; zij die zich bevinden in het "stadium van vrij zijn van objecten" kunnen zich hiervan bevrijden.

5. De vijfde is de nog subtielere vervuiling die niet verbonden is met "de toenemende subject-geest die waarneemt," d.w.z. de vervuiling die bestaat vóórdat de waarneming plaatsvindt; degenen die zich bevinden in het "stadium van vrij zijn van de toenemende geest" worden hiervan bevrijd.
6. De zesde en meest subtiele vervuiling is die niet verbonden is met de elementaire "activerende geest"; bodhisattva's die het laatste stadium van bodhisattvaschap achter de rug hebben en het "stadium van boeddhaschap" binnengaan, worden hiervan bevrijd.

D. TOELICHTING OP BEGRIPPEN DIE IN HET VOORGAANDE GEBRUIKT ZIJN

[F-202 / G-57 / H-56] * Over de uitdrukking "het werkelijkheidsdomein moet nog gerealiseerd worden"

Vanaf dit stadium zullen bodhisattva's die zijn gevorderd van het "stadium van vestiging van vertrouwen" naar het "stadium van een zuiver hart" en die hun begoochelde gedachten hebben afgerond en losgelaten, steeds grondiger bevrijding ervaren tijdens hun verdere vorderingen, en wanneer zij het "stadium van boeddhaschap" bereiken zullen zij volkomen bevrijd zijn.

* Over "vervuiling die gekoppeld is"

Hiermee wordt het volgende bedoeld. Hoewel er verschil (d.w.z. dualiteit) bestaat tussen de geest (subject) en het materiaal van de geest (object), bestaat er een gelijktijdige relatie tussen beide, in die zin dat wanneer het subject vervuild raakt, het object ook vervuild raakt, en wanneer het subject gezuiverd wordt, ook het object gezuiverd wordt.

* Over "vervuiling die niet verbonden is"

Met de uitdrukking "niet verbonden" wordt bedoeld dat het tweede drietal subtiele en wezenlijke vervuilingen aspecten zijn van niet-verlichting, plaatsvindend in de geest zoals die bestaat voorafgaand aan de differentiatie in subject- en object-relatie; er is dan nog geen gelijktijdige relatie gevestigd tussen het subject (de waarnemer) en het object (het waargenome).

* Over de "vervuilde geestesstaat"

Deze wordt genoemd "de hindernis die afkomstig is uit vervuilingen" vanwege negatieve emoties (*kleshavarana*), omdat hij een wezenlijk besef van zodanigheid in de weg staat.

* Over "onwetendheid"

Onwetendheid wordt genoemd "de hindernis die afkomstig is uit misvattingen over objecten" vanwege verkeerde visie (*jneyavarana*), omdat hij een obstakel is voor spontaan opereren van wijsheid in de wereld.

Vanwege de vervuilde geestesstaat verschijnen er het subject dat abusievelijk waarneemt (d.w.z. de toenemende geest) en datgene wat reproduceert (d.w.z. de manifesterende geest); zodoende benoemt men onterecht een wereld van objecten en veroorzaakt men een zich verwijderen uit de niet-gedifferentieerde staat van zodanigheid. Weliswaar verkeren alle dingen altijd in rust en is er nergens een teken van ontstaan te bekennen, toch dwalen we weg van de dharma (d.w.z. van zodanigheid) vanwege de door onwetendheid veroorzaakte niet-verlichting. Zo slagen we er niet in de wijsheid te verwerven die, zich aanpassend aan alle omstandigheden in de wereld, spontaan opereert.

3. De eigenschappen van wezens in samsara

[F-208 / G-61 / H-57] Als we de eigenschappen van wezens in *samsara* analyseren, kunnen we twee categorieën vaststellen.

1. De ene is "**de ruwe**" categorie, omdat degenen die hiertoe behoren gekoppeld zijn aan de ruwe activiteiten van de geest.¹¹
2. De andere is "**de subtiele**" categorie, omdat degenen die hiertoe behoren vervreemd zijn van de subtiele activiteiten van de geest.¹²

Elk van deze categorieën kan weer verdeeld worden in een ruwere en een subtielere.

De ruwere van de ruwe behoren tot het domein van geestelijke activiteit van gewone stervelingen; de subtielere van de ruwe en de ruwere van de subtiele behoren tot dat van de bodhisattva's; en de subtielere van de subtiele versmelten in het domein van de boeddha's.

Deze twee aan de empirische orde ontleende categorieën van wezens verschijnen vanwege de doorwaseming door onwetendheid; dat wil zeggen, zij komen tot stand vanwege de primaire en coördinerende oorzaken.

Met de **primaire oorzaak** wordt bedoeld "niet-verlichting".

Met de **coördinerende oorzaken** "de abusievelijk veronderstelde wereld van objecten".

Wanneer de primaire oorzaak ophoudt te bestaan, zullen de coördinerende oorzaken ophouden te bestaan. Vanwege het eindigen van de primaire oorzaak, zal de geest die niet verbonden is (door de abusievelijk veronderstelde wereld van objecten) ophouden te bestaan; en vanwege het eindigen van de coördinerende oorzaken zal de aan gehechtheid (aan *atman*) gekoppelde geest ophouden te bestaan.

¹¹ De eerste drie vervuilde geestestoestanden.

¹² De laatste drie vervuilde geestestoestanden.

[F-213 / H-58] Vraag: Als de geest ophoudt te bestaan, wat gebeurt er dan met zijn continuïteit? Als er continuïteit van geest bestaat, hoe verklaar je dan zijn uiteindelijke ophouden?

Antwoord: Wat we "eindigen" noemen is enkel het eindigen van de tekens van de begoochelde geest, en niet het eindigen van zijn essentie.

Het is te vergelijken met de wind die de sporen van zijn bewegen achterlaat op het wateroppervlak.

Als het water zou ophouden te bestaan, zouden de tekens van de wind hun werking verliezen en dan zou de wind geen draagvlak hebben om de beweging zichtbaar te kunnen maken.

Maar omdat het water niet ophoudt te bestaan, kunnen de tekens van de wind voortduren. Omdat enkel de wind eindigt, eindigen ook de tekens van zijn bewegen. Dit wil niet zeggen dat het water eindigt.

Zo staat het ook met onwetendheid; op de bodem van de essentie van de geest is er beweging.

Als de essentie van de geest zou eindigen, dan zouden mensen hun kracht verliezen en zouden ze geen draagvlak meer hebben.

Maar omdat de essentie niet ophoudt te bestaan, kan de geest voortduren. Omdat enkel dwaasheid ophoudt te bestaan, eindigen ook de tekens van de dwaasheid van de geest. Het is niet zo dat de wijsheid (d.w.z. de essentie) ophoudt te bestaan.

[F-216 / G-63 / H-59] Vanwege de vier soorten **doorwaseming** verschijnen de vervuilde staten en de zuivere staat, en blijven zij ononderbroken bestaan:

1. de zuivere staat, die zodanigheid wordt genoemd;
2. de oorzaak van alle vervuiling, die onwetendheid wordt genoemd;
3. de begoochelde geest, die "activerende geest" wordt genoemd;

4. de abusievelijk waargenomen externe wereld, die genoemd wordt de "objecten van de vijf zintuigen en de geest".

De betekenis van doorwaseming kan als volgt worden toegelicht. In de wereld heeft kleding uiteraard geen geur uit zichzelf, maar als men de kledingstukken doorwasemt met parfums, dan gaan zij een geur krijgen. De zuivere staat van zodanigheid bezit uiteraard geen vervuiling, maar als hij wordt doorwasemd door onwetendheid, dan zullen de tekens van vervuiling erop verschijnen. De vervuilde staat van onwetendheid beschikt werkelijk over geen enkel zuiverend vermogen, maar zodra hij doorwasemd wordt door zodanigheid zal hij een zuiverende invloed gaan uitoefenen.

A. DOORWASEMING DOOR ONWETENDHEID

[F-219 / G-65 / H-59] Hoe geeft de doorwaseming door onwetendheid aanleiding tot het verschijnen en het onophoudelijk voortduren van de begoochelde staat?

Men zou kunnen zeggen dat er op de bodem van zodanigheid (d.w.z. de oorspronkelijke verlichting) onwetendheid (d.w.z. niet-verlichting) verschijnt. Onwetendheid - de primaire oorzaak van de vervuilde staat - doorwasemt zodanigheid.

Het resultaat van dit doorwasemen is een begoochelde geest. Vanwege de begoochelde geest wordt onwetendheid verder doorwasemd door begoochelde gedachten van een subject. Aangezien het principe van zodanigheid nog verwerkelijkt moet worden, ontwikkelt de begoochelde geest allerlei niet-verlichte gedachten en veronderstelt hij abusievelijk geprojecteerde objecten van de zintuigen en van de geest.

Deze abusievelijk geprojecteerde objecten van de zintuigen en van de geest - de coördinerende oorzaken van de vervuilde staat - doorwasemen de begoochelde geest en zij zorgen ervoor dat de begoochelde geest zich hecht aan zijn gedachten, dat er allerlei negatief karma ontstaat en dat men alle fysieke en mentale lijden ondergaat.

Er zijn twee soorten doorwaseming vanuit de abusievelijk geprojecteerde objecten van de zintuigen en van de geest. De eerste is de doorwaseming die begoochelde gedachten versterkt; en de andere is de doorwaseming die gehechtheden versterkt.

[F-221 / H-60] Er zijn twee soorten doorwaseming van de begoochelde geest. De eerste is de basale doorwaseming door de "activerende geest" die ervoor zorgt dat arhats, pratyekabuddha's en alle bodhisattva's het lijden van *samsara* ondergaan; en de andere is de doorwaseming die de activiteiten van het "object-onderscheidend bewustzijn" versterkt en stervelingen doet lijden aan de verwikkeling met hun karma.

Er zijn twee soorten doorwaseming vanuit onwetendheid. De eerste is de basale doorwaseming, want deze kan de "activerende geest" in werking zetten; en de andere is de doorwaseming die vervormde ideeën en gehechtheden ontwikkelt, want deze kan het "object-onderscheidend bewustzijn" in werking zetten.

B. DE DOORWASEMING VANUIT ZODANIGHEID

[F-222 / G-67 / H-60] Hoe geeft de doorwaseming vanuit zodanigheid aanleiding tot het verschijnen en het onophoudelijk voortduren van de zuivere staat?

Men zou kunnen zeggen: er is het principe van zodanigheid, en onwetendheid kan erdoor doorwasemd worden. Zodanigheid benut de kracht van zijn doorwaseming om de begoochelde geest afkerig te laten worden van het lijden van *samsara* en naar *nirvana* te doen verlangen. Omdat deze geest, ondanks zijn begoochelde staat, nu over afkeer en verlangen beschikt, doorwasemt hij op zijn beurt zodanigheid waardoor zodanigheid ertoe gebracht wordt zich verder te manifesteren.

Op deze manier komt een mens ertoe om te gaan geloven in zijn ware aard, om te gaan beseffen dat wat aanwezig is eigenlijk de

abusievelijke activiteit is van de geest en dat de wereld van objecten die hij ziet dus niet bestaat, en om de instructies te gaan beoefenen die hem bevrijden van de abusievelijk geprojecteerde wereld van objecten. Hij weet nu dus hoe het werkelijk zit - dat er zich voor zijn ogen geen wereld van objecten bevindt - en daarom oefent hij op verschillende manieren om zich zodanigheid eigen te maken. Hij zal zich aan niets hechten en geen aanleiding meer geven voor begoocheld denken. Dankzij de kracht van deze langdurige doorwaseming door zodanigheid eindigt zijn onwetendheid.

Vanwege het eindigen van onwetendheid zullen er geen begoochelde activiteiten meer verschijnen in zijn geest. Vanwege het niet-verschijnen van begoochelde geestesactiviteit houdt de voorheen veronderstelde wereld van objecten op te bestaan. Vanwege het wegvallen van zowel de primaire oorzaak (onwetendheid) alsook de coördinerende oorzaken (objecten), zullen de tekens van de vervuilde geest allemaal tenietgedaan worden. Dit noemt men "het bereiken van *nirvana* en het realiseren van spontaan handelen."

[F-224 / H-61] Er zijn twee soorten doorwaseming vanuit zodanigheid in de begoochelde geest.

De eerste is de doorwaseming in het "object-onderscheidend bewustzijn." Vanwege deze doorwaseming komen stervelingen en Hinayana-beoefenaars ertoe het lijden van *samsara* te verafschuwen, en vervolgens ontwikkelt ieder zich conform de eigen vermogens geleidelijk richting de hoogste verlichting (Ch., *dao*). De tweede is de doorwaseming in de geest; vanwege deze doorwaseming komen bodhisattva's vol verlangen en vastberadenheid snel tot *nirvana*.

[F- / G-71] Er zijn twee soorten doorwaseming vanuit zodanigheid in onwetendheid.

De eerste is "de doorwaseming via manifestatie van de essentie van

zodanigheid."

De tweede is "de doorwaseming via externe invloeden."

(1) Doorwaseming via manifestatie van de essentie van zodanigheid

[F-226 / H-62] De essentie van zodanigheid bevindt vanaf het tijdloos begin in een volmaakte staat van zuiverheid. Hij beschikt over wonderbaarlijke functies en het is zijn natuur zich te manifesteren. Dit zijn de twee redenen waarom hij onwetendheid voortdurend heilzaam doorwasemend bewerkt. Via de kracht van deze doorwaseming laat hij een mens afkerig worden van het lijden van *samsara* en op zoek gaan naar de vervulling van *nirvana*; omdat hij gelooft dat het principe van zodanigheid in hem aanwezig is, zal die mens dan beseffen dat hij zijn uiterste best (*cittotpada*) moet doen.

Vraag: Als dit zo is, dan zijn alle wezens voorzien van zodanigheid en worden zij er gelijkelijk door doorwasemd. Waarom bestaan er dan eindeloos veel varianten van gelovigen en niet-gelovigen, en waarom geloven sommigen eerder en anderen weer later? Beseffend dat het principe van zodanigheid in henzelf aanwezig is, zouden zij allemaal meteen met behulp van geschikte middelen hun best doen en zouden zij allemaal gelijkelijk *nirvana* bereiken.

Antwoord: Hoewel zodanigheid van oorsprong één is, bestaan er onmetelijke en ontelbare gradaties van onwetendheid. Van begin af aan wordt onwetendheid vanwege zijn natuur gekenmerkt door diversiteit, en hij bezit ook geen uniforme graad van intensiteit. Vervuilingen, talrijker dan de zandkorrels van de Ganges, komen tot leven vanwege de verschillen in intensiteit van onwetendheid, en hun bestaan kent veel varianten; vervuilingen - zoals het geloof in het bestaan van een ik (*atman*), of het je overleveren aan begeerte - ontwikkelen zich vanwege onwetendheid en zij functioneren op verschillende manieren. Al die vervuilingen ontstaan door

onwetendheid, eindeloos gevarieerd verspreid door de tijd. Alleen de tathagata's hebben hier volledig zicht op.

[F-229 / H-63] In het boeddhisme is er een onderrichting betreffende de **primaire oorzaak** en de **coördinerende oorzaken**. Zodra de primaire oorzaak en de coördinerende oorzaken voldoende aanwezig zijn, vindt de voltooiing plaats van een gevolg.

Het is zoals met hout: al bezit het de latente natuur van vuur die de primaire oorzaak is van zijn branden, het zal niet uit zichzelf tot ontbranding komen, totdat mensen de situatie begrijpen en hun toevlucht nemen tot middelen om daadwerkelijk vuur te maken via het ontsteken van het hout.

Zo ook mag een mens weliswaar in het bezit zijn van de primaire oorzaak, de zodanigheid met zijn doorwasemend vermogen, maar hij kan op eigen kracht geen eind maken aan zijn vervuilingen en *nirvana* binnengaan, tenzij hij wordt voorzien van de coördinerende oorzaken, d.w.z. ontmoetingen met boeddha's, bodhisattva's of goede leraren (spirituele vrienden, *kalyanamitra*). Zelfs al worden er van buitenaf voldoende coördinerende oorzaken aangereikt, wanneer het zuivere principe (d.w.z. zodanigheid) innerlijk ontbreekt in het doorwasemingsvermogen, dan is die mens uiteindelijk niet in staat *samsara* te verafschuwen en de zaligheid van *nirvana* te zoeken.

[F-231] Wanneer echter zowel de primaire als de coördinerende oorzaken beide voldoende aanwezig zijn, dan bezit hij de kracht van doorwasemende zodanigheid van binnenuit en de mededogende bescherming van de boeddha's en bodhisattva's van buitenaf, en dan is hij zodoende in staat om een afkeer van lijden te ontwikkelen, te geloven dat *nirvana* werkelijk bestaat, en zijn goedheidscapaciteit (*kushalamula*) te vergroten. En als de ontwikkeling van zijn goedheidscapaciteit tot rijpheid komt, zal hij dientengevolge de boeddha's en bodhisattva's ontmoeten en hij zal instructies krijgen en onderricht ontvangen; hij zal zich vol vreugde gesterkt voelen om voort te gaan op het pad van *nirvana*.

(2) Doorwaseming via invloeden

[G-75 / H-63] Dit is de kracht van buitenaf die met zijn coördinerende oorzaken het menselijk bestaan beïnvloedt. Deze coördinerende oorzaken bezitten een onbeperkt aantal betekenissen. Kortweg kunnen zij via twee categorieën worden uitgelegd: specifieke en algemene coördinerende oorzaken.

(a) De specifieke coördinerende oorzaken

[F-232] Vanaf het moment dat iemand voor het eerst het motief voelt om verlichting te zoeken (*bodhicitta*) totdat hij een ontwaakte wordt, ontmoet hij of mediteert hij over de boeddha's en bodhisattva's in de vorm waarin ze zich aan hem manifesteren; soms verschijnen zij als gezinsleden, als ouders of verwanten, en soms als bedienden, soms als goede vrienden, of soms als vijanden. Via allerlei activiteiten en onnaspeurbare verrichtingen, zoals de vier beoefeningen van liefdevolle vriendelijkheid etc., benutten zij het doorwasemingsvermogen dat voortkomt uit hun grote mededogen, en zo zijn zij in staat om levende wezens ertoe te brengen hun goedheidscapaciteit te versterken en hun tot heil te zijn, al naar gelang zij de gelegenheid daartoe waarnemen.

[F-234 / H-64] Deze specifieke coördinerende oorzaak heeft twee varianten. De ene is de onmiddellijke, die iemand in staat stelt snel bevrijding te vinden; en de ander is de lange termijn variant, die iemand in staat stelt na lange tijd bevrijding te vinden. De onmiddellijke en de lange termijn variant zijn weer te verdelen in twee soorten: de oorzaken waardoor iemand wordt gestimuleerd tot beoefening van geschikte middelen om anderen te helpen, en de oorzaken die iemand helpen zelf verlichting (Ch. *dao*) te verwerkelijken.

(b) De algemene coördinerende oorzaken

Alle boeddha's en bodhisattva's streven ernaar iedereen te bevrijden; dit doen zij door alle mensen spontaan te doorwasemen

met hun transcendente invloeden en door hen nooit op te geven. Door middel van de kracht van wijsheid die één is met zodanigheid manifesteren zij, al naar gelang hun waarnemingen, diverse activiteiten die beantwoorden aan de behoeften van mensen.

[F-235 / H-65] Vanwege deze doorwasemende oorzaak die geen enkele voorkeur kent, zijn alle mensen gelijkelijk in staat om via concentratie (*samadhi*) de boeddha's te zien.

Deze doorwaseming, via de invloed van wijsheid die één is met zodanigheid, is ook te verdelen in twee categorieën, overeenkomstig het type ontvanger.

De nog niet met zodanigheid verenigde categorie

Gewone stervelingen, Hinayana-beoefenaars en de bodhisattva's die recentelijk zijn ingewijd, wijden zich aan religieuze oefeningen dankzij de kracht van vertrouwen (*shraddhabala*) die hun geschonken wordt doordat zodanigheid hun geest en bewustzijn doorwasemt. Maar omdat zij de voorkeurloze geest nog niet verworven hebben, moeten zij zich nog verenigen met de essentie van zodanigheid, en omdat zij de vervolmaking van de discipline van vrij handelen nog niet verworven hebben, moeten zij zich nog verenigen met de invloed van zodanigheid.

De reeds met zodanigheid verenigde categorie

Bodhisattva's die het dharmalichaam (*dharmakaya*) verwerkelijken hebben de voorkeurloze geest verworven en zijn verenigd met de essentie van de boeddha's; beschikkend over het vrij handelen, zijn zij verenigd met de invloed van de wijsheid van de boeddha's. Met eenpuntige aandacht wijden zij zich spontaan aan hun religieuze oefeningen, innerlijk gedragen door de kracht van zodanigheid; zo vernietigen zij onwetendheid en realiseren zij boeddhaschap.

Het vervuilend principe blijft vanaf het tijdloos begin continu doorgaan met doorwasemen, totdat het verdwijnt wanneer boeddhaschap wordt bereikt. Maar de doorwaseming vanuit het

zuivere principe wordt nooit onderbroken en kent geen einde. Dat komt omdat het principe van zodanigheid voortdurend actief is in zijn doorwasemend vermogen; zodra de begoochelde geest eindigt, zal het *dharmakaya* (d.w.z. zodanigheid, oorspronkelijke verlichting) zich manifesteren en dit zal het doorwasemend vermogen van zodanigheid wekken, en daarom zal deze werking geen einde kennen.

II. De essentie zelf en de eigenschappen van zodanigheid

A. DE ESSENTIE VAN ZODANIGHEID

[F-238 / G-81 / H-66] De essentie van zodanigheid vertoont geen toename of afname bij stervelingen, beoefenaars, bodhisattva's of boeddha's. Hij is van oorsprong nergens ontstaan en zal aan het einde der tijden niet ophouden te bestaan; hij is door en door eeuwig.

B. DE EIGENSCHAPPEN VAN ZODANIGHEID

Vanaf het begin is zodanigheid van nature volledig voorzien van alle hoogstaande kwaliteiten; hij beschikt namelijk over de pracht van grote wijsheid; over het vermogen het hele universum te verhelderen; over ware kennis en pure geesteswerking; over tijdloosheid, gelukzaligheid, authenticiteit en zuiverheid; over een verfrissende gelijkmoedigheid, onveranderlijkheid en vrijheid. Hij is voorzien van dergelijke schitterende kwaliteiten die in hun werking talrijker zijn dan de zandkorrels van de Ganges, die niet onafhankelijk zijn of losstaan of verschillend zijn van de essentie (zodanigheid) en die de transcendente eigenschappen van boeddhaschap zijn. Omdat hij hiermee volledig is voorzien en er niets aan ontbreekt, wordt zodanigheid ook genoemd de *tathagata-garbha*, of het *dharmakaya* van de Tathagata.

Vraag: In het voorgaande werd gezegd dat de essentie van zodanigheid geen differentiatie kent en vrij is van elk kenmerk. Waarom zegt u dan nu, dat deze essentie al die schitterende kwaliteiten bezit?

Antwoord: Ook al heeft hij in werkelijkheid al die hoogstaande kwaliteiten, toch heeft hij geen kenmerken die differentiatie mogelijk maken; hij behoudt zijn identiteit en kent maar één smaak; zodanigheid is enkel één.

Vraag: Wat wil dit zeggen?

Antwoord: Omdat hij geen individuele eigenheid bezit, is hij ook vrij van de kenmerken daarvan; hij is dus één, zonder een idee van iets anders.

[F-241 / H-67] Vraag: Hoe kun je in dat geval nog spreken over differentiatie, over een veelvoud aan kenmerken van zodanigheid?

Antwoord: In tegenstelling tot de kenmerken van de verschijnselen in de "activerende geest", kunnen de kenmerken van zodanigheid enkel worden afgeleid.

Vraag: Waarvan kunnen zij dan worden afgeleid?

Antwoord: Alle dingen zijn in oorsprong enkel geestelijk van aard; in feite overstijgen zij het denken. Maar de begoochelde geest van niet-verlichting laat irrelevante gedachten ontstaan en veronderstelt de wereld van objecten. Omdat dit het geval is, noemen we deze geestesstaat "de van wijsheid verstoken staat" (*avidya*, onwetendheid). De ware aard van de geest echter is onveranderlijk (d.w.z. geeft geen aanleiding tot begoochelde gedachten) en is daarom juist het tegendeel van onwetendheid; daarom zegt men dat hij gekenmerkt wordt door "de pracht van grote wijsheid." Als er een specifieke waarnemingshandeling optreedt in de geest, zullen objecten (de andere dan de waargenomen objecten)

onopgemerkt blijven. De ware aard van de geest is vrij van elk gedeeltelijk waarnemen; vandaar dat men zegt dat zodanigheid het vermogen heeft om "het hele universum te verhelderen."

Als de geest in beweging is, in beroering gebracht door onwetendheid, wordt hij getekend door meer illusies en vervuilingen dan er zandkorrels zijn in de Ganges: gebrek aan ware kennis, ontbreken van authenticiteit, onbestendigheid, geen gelukzaligheid, onzuiverheid, koortsachtigheid, onvrede, achteruitgang, wisselvalligheid en gebrek aan vrijheid.

In tegenstelling hiermee echter is de ware aard van de geest bewegingloos, want niet verstoord door onwetendheid; daarom kan men hiervan afleiden dat hij verschillende zuivere en hoogstaande kwaliteiten bevat, talrijker dan er zandkorrels zijn in de Ganges. Maar als de geest irrelevante gedachten wekt en de wereld van objecten blijft veronderstellen, dan zullen deze kwaliteiten blijven ontbreken. Al deze talloze hoogstaande kwaliteiten van het zuivere principe zijn niets anders dan die van de ene-geest, en er valt niets nieuws te zoeken door middel van denken. Daarom wordt datgene dat volledig voorzien is van deze kwaliteiten het *dharmakaya* genoemd en de *tathagata-garbha*.

C. DE INVLOEDEN VAN ZODANIGHEID

[F-244 / G-85 / H-68] De boeddha-tathagata's bekwaamden zich tijdens hun stadia van bodhisattvaschap in groot mededogen (*mahakaruna*), zij beoefenden de *paramita's*, en zij aanvaardden en transformeerden de levende wezens. Op grond van hun onvermoeibare wens om alle levende wezens te bevrijden, hoe eindeloos dat ook mag duren, legden zij hun grote geloften af, want zij beschouwden alle levende wezens als niet van zichzelf verschillend.

Zij beschouwden hen nooit als afzonderlijke levende wezens.

Waarom? Omdat zij ten diepste wisten dat alle levende wezens en

zijzelf identiek zijn in zodanigheid en dat er geen scheiding tussen die twee gemaakt kan worden.

[F-246 / H-69] Omdat zij zulke grote wijsheid bezaten en deze konden toepassen in het hanteren van geschikte middelen bij het zoeken naar verlichting, bevrijdden zij zich van hun onwetendheid en ontdekten zij het oorspronkelijke *dharmakaya*. Op een spontane manier verrichten zij onnaspeurbare handelingen, beschikken zij over veelsoortige invloeden, en doordringen zij alles dankzij hun identificatie met zodanigheid.

Toch laten zij geen traceerbare sporen na van hun invloed.

Waarom?

Omdat de boeddha-tathagata's niets anders zijn dan het *dharmakaya* zelf en de belichaming van zuivere wijsheid. Zij zijn thuis in het gebied van een absolute waarheid die verder gaat dan de wereld waar de relatieve waarheid opereert. Zij zijn vrij van elke conventionele activiteit. Niettemin, vanwege het feit dat levende wezens er baat bij hebben hen te zien of iets over hun te horen, kan men in relatieve termen spreken over hun invloeden, voortkomend uit zodanigheid.

[F-247 / G-87 / H-69] Er zijn twee soorten invloeden van zodanigheid.

De eerste is die welke wordt waargenomen door de geest van gewone stervelingen en van Hinayana-beoefenaars d.w.z. de invloed van zodanigheid zoals die wordt weerspiegeld in het "object-onderscheidend bewustzijn."

Dit noemt men de invloed van zodanigheid in de vorm van het "**veranderingslichaam**" (*nirmanakaya*). Omdat zij niet weten dat deze invloed door de "groeïende geest" geprojecteerd wordt, beschouwen zij hem als afkomstig van buitenaf; zij nemen aan dat hij een fysieke begrenzing kent, omdat hun begrip ervan beperkt is.

[F-251 / H-70] De tweede invloed is die welke wordt waargenomen door de geest van bodhisattva's die zich bevinden in het eerste

stadium van verlichtingsintentie (*bodhicitta*) tot en met het hoogste stadium, d.w.z. de invloed van zodanigheid zoals die wordt weerspiegeld in de geestesstaat die externe objecten als onwerkelijk beschouwt.

Dit noemt men de invloed van zodanigheid in de vorm van het "**zaligheidslichaam**" (*sambhogakaya*). Hij heeft een eindeloos aantal lichamelijke vormen, elke vorm heeft een eindeloos aantal specifieke kenmerken, en elk van die specifieke kenmerken heeft een eindeloos aantal subtiele kenmerken. Het gebied waar dit plaatsvindt bezit een vorstelijke schoonheid. Deze invloed manifesteert zich ongelimiteerd; zijn manifestaties zijn onuitputtelijk en onbegrensd. Hij manifesteert zich overeenkomstig de behoeften van levende wezens; en toch blijft hij altijd stevig aanwezig zonder zichzelf te verliezen of te vernietigen. De schitterende kwaliteiten ervan werden vervolmaakt door de zuivere doorwaseming die de beoefening van de *paramita's* bewerkstelligt en door de transcendente doorwaseming van zodanigheid. Omdat deze invloed de eindeloze eigenschappen van gelukzaligheid bezit, noemt men dit het zaligheidslichaam.

Gewone stervelingen nemen enkel de ruwe vormen waar van de manifestatie van zodanigheid. Maar de visie ervan zal verschillen, afhankelijk van waar men zich bevindt in de zes bestaansgebieden (*gati*)¹³. De visie zoals een niet-verlicht iemand die beleeft, heeft niet het karakter van gelukzaligheid; daarom noemt men dit (d.w.z. het lichaam dat in zijn verschijningsvorm lijkt op degene die het waarneemt) het "veranderingslichaam."

[F-254 / H-71] De bodhisattva's in het eerste stadium van verlichtingsintentie bezitten vanwege hun diepe vertrouwen een gedeeltelijk inzicht in de werking van de invloed van zodanigheid.

¹³ *Deva* (goden), *asura* (halfgoden), mensen, dieren, *preta* (hongerige geesten) en *naraka* (hellewezens).

Zij weten dat de dingen die met het zaligheidslichaam te maken hebben, zoals zijn fysieke vormen, zijn specifieke kenmerken, zijn aantrekkelijke eretekens enzovoorts, niet van buitenaf komen of weer weggaan, dat zij vrij van beperkingen zijn, en dat zij enkel geestelijk geschouwd worden en niet losstaan van zodanigheid.

Maar deze bodhisattva's zijn nog niet vrij van dualistisch denken, aangezien zij nog het stadium moeten betreden van het **waarheidslichaam** (*dharmakaya*) waar zij volledige verwerkelijking ervaren. Als zij vorderen naar het "stadium van een zuiver hart", zullen de vormen die zij zien subtieler zijn en de invloeden van zodanigheid zullen schitterender zijn dan ooit. Zodra zij het laatste stadium van bodhisattvaschap verlaten, zullen zij hun inzicht in zodanigheid vervolmaken. Eenmaal vrij van de "activerende geest," zullen zij vrij zijn van het waarnemen van dualiteit. Wat het *dharmakaya* van de boeddha's betreft, hierin kan men geen onderscheid waarnemen tussen dit of dat.

[F-256 / G-91 / H-72] Vraag: Als het *dharmakaya* van de boeddha's vrij is van de manifestatie van een lichamelijke vorm, hoe kan het dan in lichamelijke vorm verschijnen?

Antwoord: Omdat het *dharmakaya* de essentie is van lichamelijke vorm, is het juist wél in staat te verschijnen als lichamelijke vorm. De reden waarom dit gezegd wordt is dat zowel de lichamelijke vorm (*rupa*) als de geest (*citta*) van oorsprong nonduaal zijn. Aangezien de ware aard van lichamelijke vorm identiek is met wijsheid, wordt de essentie van lichamelijke vorm die nog in tastbare vormen gegoten moet worden het wijsheidslichaam (*prajnakaya*) genoemd. Aangezien de ware aard van wijsheid identiek is met lichamelijke vorm, wordt de essentie van lichamelijke vorm die nog in tastbare vormen gegoten moet worden het *dharmakaya* genoemd dat overal in doordringt. Zijn manifeste lichamelijke vormen hebben geen beperkingen. Hij kan zich vrijelijk manifesteren als een eindeloos aantal bodhisattva's, als boeddha's

met zaligheidslichaam, en als prachtige eretekens in de tien richtingen van het universum. Elk daarvan kent beperking noch inbreuk. Zij alle zijn onbegrijpelijk voor het dualistisch denken van de begoochelde geest en het bewustzijn, omdat zij voortkomen uit de vrije beïnvloeding door zodanigheid.

III. Van samsara naar nirvana

[F-258 / G-93 / H-72] Tot slot zal worden verduidelijkt hoe men vanuit het gebied van *samsara* het gebied van *nirvana* kan betreden. Als we de vijf componenten (*skandha's*) onderzoeken, zien we dat ze kunnen worden teruggebracht tot materie (object) en geest (subject) en dat ze geen wezenlijkheid bevatten. In laatste instantie overstijgen de objecten van de vijf zintuigen en van de geest alles wat we erover denken. En de geest zelf is verstoken van vorm of kenmerk en is daarom ook niet grijpbaar, wáár men hem ook zou willen zoeken.

¹⁴Teneinde alle levende wezens te stimuleren om uit de poort van leven en dood te stappen naar de poort van zodanigheid, proberen wij hen te doen inzien dat bestaansaspecten als materie enzovoorts (de vijf *skandha's*) beperkt zijn. Waarom zijn zij beperkt? De diverse grove vormen van materie kunnen we scheiden in atomen (*anu*). Maar atomen kunnen ook weer verder gedeeld worden; zo blijken alle vormen van materieel bestaan, grof of verfijnd, niets anders dan de suggestie van identiteit, voortkomend uit een particuliere geest; er kan geen enkele graad van (absolute, of onafhankelijke) werkelijkheid aan worden toegeschreven. En als we vervolgens de andere *skandha's* (die tijdelijk bestaan) onderzoeken, ontdekken we ook hier dat ze zijn te reduceren tot oneindig verfijnd deelbare tijdseenheden, maar dat zij in essentie,

¹⁴ Deze paragraaf is afkomstig uit Suzuki's vertaling van Shikshananda's sanskriet versie.

hoe zorgvuldig we ook analyseren, geen enkel kenmerk bezitten van (ondeelbare) eenheid of werkelijkheid.

[F-258 / H-73] Het is te vergelijken met iemand die de weg kwijt is en het oosten voor het westen verwacht, terwijl de werkelijke richtingen niet van plaats zijn veranderd, zo ook nemen mensen aan dat de geest (zodanigheid) is wat zij denken dat hij is, maar de geest wordt hierdoor niet aangetast, zelfs al wordt hij op een verkeerde manier begrepen of geprojecteerd. Als iemand in staat is waar te nemen en te begrijpen dat de geest verder gaat dan wát we er ook van mogen denken, dan zal hij in staat zijn zich het domein van zodanigheid eigen te maken en het te betreden.

HOOFDSTUK TWEE: Correctie van schadelijke gehechtheden

[F-259 / G-95 / H-73] Alle schadelijke gehechtheden komen voort uit vooroordelen; iemand die geen vooroordelen heeft, zal vrij zijn van schadelijke gehechtheden.

Er zijn twee soorten vooroordelen: de ene betreft het vooroordeel van de gewone stervelingen die geloof hechten aan een vaststaand zelf (*atman*); de andere betreft de visie van de Hinayana-aanhangers die geloven dat de componenten van de wereld (verschijnselen, *dharma's*) werkelijk zijn.¹⁵

¹⁵ Deze twee *atman*-concepten staan bekend - zie Lamotte's werk bijvoorbeeld - in het onderricht als *pudgalanairatmya* en *dharmanairatmya*: het geloof in het niet-bestaan van een persoon (*pudgala*), en het geloof in het niet-bestaan van verschijnselen (*dharma's*). "Het niet erkennen van een absoluut bestaan der dingen (*dharma's*) is een van de wezenlijke kenmerken van de Mahayana-traditie, die zich hiermee onderscheidt van de Hinayana-traditie" (commentaar Suzuki). Daarmee samenhangend: het doel van de Hinayana-weg is bevrijding (*nirvana*), het doel van de Mahayana-weg is boeddhaschap (*bodhi*).

I. De vooroordelen van gewone stervelingen

[F-260 / H-74] Er zijn vijf soorten vooroordelen van gewone stervelingen die we kunnen bespreken.

Ten eerste, wanneer gewone stervelingen horen dat er in de soetra¹⁶ wordt verklaard dat het *dharmakaya* van de Tathagata volkomen vredig is en te vergelijken is met ruimte (*akasha*), dan denken zij dat de aard van de Tathagata inderdaad even langdurig en alomanezig is als ruimte, want zij weten niet dat de soetra met deze vergelijking slechts beoogt hun houvast los te weken.

Vraag: Hoe kan men dit rechtzetten?

Antwoord: De manier om deze fout recht te zetten is door helder te begrijpen dat lege ruimte een misleidend concept is, omdat de inhoud daarvan op zichzelf niet bestaat en onwerkelijk is. Het wordt enkel zo benoemd in relatie tot de ermee contrasterende fysieke objecten (*rupa*). Als ruimte onterecht wordt begrepen als iets dat bestaansrecht krijgt, dan zorgt dit ervoor dat onze geest in *samsara* blijft.

In feite zijn er geen externe fysieke objecten, want alle objecten zijn oorspronkelijk geestelijk van aard. En zolang er helemaal geen fysieke objecten zijn, kan men ook niet spreken van bestaande ruimte, alsof het een vorm is. Alle objecten maken enkel deel uit van de geest; maar wanneer er illusies verschijnen, dan verschijnen er objecten die als werkelijk beschouwd worden. Wanneer de geest vrij is van zijn begoochelde activiteiten, dan verdwijnen alle als werkelijk beschouwde objecten vanzelf. Dat wat werkelijk is, de ene, ware geest, dringt overal in door. Dit is de uiteindelijke betekenis van de grote en alomvattende wijsheid van de Tathagata. In feite is het *dharmakaya* dus juist niét hetzelfde als loze ruimte.

¹⁶ Jnanalokalamkara (noot Girard, p. 211)

[F-263 / H-75 / G-97] Ten tweede, wanneer gewone stervelingen horen dat de soetra uitlegt dat alle aspecten van de wereld uiteindelijk in hun wezen leeg zijn en dat *nirvana*, of het principe van zodanigheid, ook van oorsprong onvoorwaardelijk leeg is en verstoken van elke eigenschap, dan denken zij, niet wetend dat de soetra hiermee beoogt hun houvast los te weken, dat de ware aard van zodanigheid of *nirvana* simpelweg leeg of afwezig is.

Vraag: Hoe kan men dit rechtzetten?

Antwoord: De manier om dit recht te zetten is door duidelijk te maken dat zodanigheid of het *dharmakaya* in zijn aard (*svabhava*) niet leeg is, maar voorzien is van ontelbare schitterende kwaliteiten (*guna*)¹⁷.

Ten derde, wanneer gewone stervelingen horen dat de soetra¹⁸ uitlegt dat er geen toename of afname plaatsvindt in de *tathagata-garbha* en dat het in zijn essentie is voorzien van ontelbare schitterende kwaliteiten, dan denken zij, niet in staat dit te begrijpen, dat er in de *tathagata-garbha* een meervoudigheid bestaat van geest (*citta*) en materie (*rupa*).

Vraag: Hoe kan men dit rechtzetten?

Antwoord: Men moet hen duidelijk maken dat de uitspraak van de soetra "er vindt geen toename of afname plaats in de *tathagata-garbha*" enkel gedaan is in samenhang met het absolute aspect van zodanigheid, en dat de uitspraak "hij is voorzien van alle

¹⁷ *Guna* als "spirituele kwaliteit" of "deugdzaam kwaliteit" wordt soms gecontrasteerd met "verdiens" (*punya*); deze laatste term, *punya*, verwijst naar oefeningen die lonend zijn in werelds of fijnstoffelijk opzicht (een wenselijker wedergeboorte) maar die niet noodzakelijk de bevrijding uit *samsara* bewerkstelligen (bron: The Princeton Dictionary of Buddhism).

¹⁸ Vajrarshi-shastra en Shrivimaladevi-soetra (Girard, p. 212).

schitterende kwaliteiten" gedaan is in samenhang met het meervoudig standpunt van de vervuilde geesten in *samsara*.

[F-265 / H-76 / G-99] Ten vierde, wanneer gewone stervelingen horen dat de soetra¹⁹ uitlegt dat alle vervuilde staten van *samsara* voortkomen uit de bodem van de *tathagata-garbha* en dat zij daarom niet losstaan van zodanigheid, dan denken zij, dit niet begrijpend, dat de *tathagata-garbha* letterlijk alle vervuilde staten van *samsara* ter wereld in zichzelf bevat.

Vraag: Hoe kan men dit rechtzetten?

Antwoord: Om deze fout recht te zetten moet begrepen worden dat de *tathagata-garbha* van begin af aan slechts zuivere, hoogstaande kwaliteiten (*guna*) bevat, talrijker dan de zandkorrels van de Ganges, en dat deze noch onafhankelijk, noch gescheiden, noch verschillend zijn van zodanigheid; dat de aangetaste staten van vervuiling, talrijker dan de zandkorrels van de Ganges, enkel in illusie bestaan, van begin af aan niet werkelijk bestaan en vanaf het tijdloos begin nooit één zijn geweest met de *tathagata-garbha*. Het is nog nooit voorgekomen dat de *tathagata-garbha* in zijn essentie allerlei begoochelde staten bevatte en dat het zichzelf ertoe bracht om zodanigheid te realiseren teneinde zijn begoochelde staten voorgoed uit te wissen!

[F-266 / G-101] Ten vijfde, wanneer gewone stervelingen horen dat de soetra²⁰ uitlegt dat men op basis van de *tathagata-garbha* zowel *samsara* ervaart alsook het bereiken van *nirvana*, dan denken zij, omdat zij dit niet begrijpen, dat er een ontstaansmoment (in een tijdsverloop) is voor levende wezens. Aangezien zij veronderstellen dat *samsara* een begin heeft, veronderstellen zij ook dat het door

¹⁹ Shrivimaladevi-soetra en Lankavatara-soetra (Girard, p. 212).

²⁰ Shrivimaladevi-soetra (Girard, p. 213).

de Tathagata bereikte *nirvana* eindelijk is en dat hij dus weer een gewone sterveling zal worden.

Vraag: Hoe kan men dit rechtzetten?

Antwoord: De manier om deze fout recht te zetten is door uit te leggen dat de *tathagata-garbha* geen begin heeft en dat daarom ook onwetendheid en *samsara* geen begin hebben. Als iemand beweert dat er levende wezens geboren werden buiten deze drievoudige wereld (*triloka*)²¹, dan houdt hij er de visie van niet-gelovigen op na. Nogmaals, de *tathagata-garbha* kent geen einde; en het door de Tathagata's bereikte *nirvana*, dat hiermee één is, heeft dus ook geen einde.

II. De vooroordelen van Hinayana-beoefenaars

[F-267 / G-103 / H-77] Vanwege hun geringere bevattingsvermogen onderrichtte de Tathagata aan de Hinayana-beoefenaars enkel de leer van het niet-bestaan van *atman* (*pudgala-nairatmya*), en geen subtielere aspecten van de leer (*dharmā-nairatmya*). Dientengevolge zijn de Hinayana-beoefenaars gaan geloven dat de vijf componenten waaruit het samsarisch bestaan is samengesteld, werkelijk zijn; uit vrees voor de gedachte onderworpen te zijn aan geboorte en dood, hechten zij zich abusievelijk aan *nirvana*.

Vraag: Hoe kan men dit rechtzetten?

Antwoord: De manier om deze fout recht te zetten is door duidelijk te maken dat de vijf componenten in werkelijkheid ongebooren zijn en dat zij daarom niet kunnen vergaan; met andere woorden,

²¹ De drie bestaanswerelden (*loka*) zijn de wereld van behoefte (*kamaloka*), van pure vorm (*rupaloka*) en van vormloosheid (*arupaloka*). *Kamaloka* is verdeeld in zes bestaansvlakken (*gati*), o.a. het menselijke.

datgene wat bestaat uit de vijf componenten (de vijf *skandha's*; dus *samsara*) bevindt zich feitelijk van meet af aan in *nirvana*.

[F-268 / H-78] Tot slot, om volledig vrij te worden van schadelijke gehechtheden, moet men weten dat zowel de vervuilde als de zuivere staten relatief zijn en geen speciale bestaanskenmerken bezitten waarover gesproken kan worden. Dat wil zeggen, alle dingen zijn vanaf het begin stoffelijk noch geestelijk, wijsheid noch bewustzijn, bestaand noch niet-bestaand; zij zijn in ultieme zin onverklaarbaar. Niettemin spreken we erover. Het is belangrijk te begrijpen dat de tathagata's hun geschikte middelen inzetten door op een tijdelijke manier gebruik te maken van conventioneel woordgebruik teneinde mensen te gidsen, zodat zij bevrijd kunnen worden van hun begoochelde gedachten en kunnen terugkeren tot zodanigheid. Want zodra iemand denkt aan iets als zijnde werkelijk en absoluut bestaand op zichzelf, zorgt hij ervoor dat zijn geest verstrikt raakt in *samsara* en dit heeft tot gevolg dat hij de staat van werkelijk inzicht (d.w.z. verlichting) niet kan betreden.

HOOFDSTUK DRIE: Analyse van de verschillende soorten verlichtingsintentie

[F-269 / G-105 / H-79] Alle bodhisattva's streven naar de verlichting (*bodhi*; Ch., *dao*) die alle boeddha's hebben gerealiseerd, en zij scholen zichzelf hierin en zijn ernaar op weg.

Kortweg kan men drie soorten verlichtingswens (*bodhicitta*, of *cittotpada*) onderscheiden:

1. de verlichtingswens die werkt via vervolmaking van vertrouwen;
2. de verlichtingswens die werkt via begrip en handelen;
3. de verlichtingswens die werkt via inzicht.

I. De verlichtingswens via vertrouwen

Vraag: Door wie en via welk soort oefening kan vertrouwen (*shraddha*) vervolmaakt worden, zodat men de verlichtingswens kan ontwikkelen?

Antwoord: Onder degenen die behoren tot de groep van de besluitelozen zijn er enkelen die dankzij hun uitstekende goedheidscapaciteit die zij via doorwaseming hebben ontwikkeld, geloven in de wet van vergelding van karma en zich houden aan de tien voorschriften.

Zij hebben een afkeer van het lijden van *samsara* en willen de hoogste verlichting vinden. Zij zijn in contact gekomen met boeddha's, en daarom dienen en eren zij hen en oefenen zij zich in vertrouwen. Hun vertrouwen zal vervolmaakt zijn na tienduizend tijdperken. Hun verlichtingswens zal worden ontwikkeld hetzij door middel van onderrichtingen door de boeddha's en bodhisattva's, hetzij op grond van hun groot mededogen met hun lijdende medemensen, hetzij vanwege hun wens om de goede leer (*saddharma*) niet verloren te laten gaan.

Zij die op deze manier in staat zijn via de vervolmaking van vertrouwen hun verlangen te ontwikkelen, zullen toetreden tot de groep van vastbeslotenen²² en nooit meer terugvallen. Men noemt hen: zij die verbonden zijn met de juiste oorzaak voor verlichting en die gerekend worden tot de Tathagata-verwanten.

[F-274 / H-80] Er zijn echter ook mensen onder degenen die tot de groep van besluitelozen horen die over een geringere goedheidscapaciteit beschikken en die diep gewortelde vervuilingen bezitten, verzameld uit het verre verleden. Hoewel ook zij in staat zijn boeddha's te ontmoeten en hen te eren, zullen zij enkel het potentieel ontwikkelen om herboren te worden als mens, als hemels

²² Er zijn drie groepen mensen: zij die verblijven in absolute waarheid, zij die verblijven in misleiding, en zij die verblijven in ongewisheid. (noot Suzuki)

wezen (*deva*), of als Hinayana-beoefenaar (*shravaka* of *pratyekabuddha*). Zelfs al zouden zij streven naar het Mahayana, vanwege de inconsistente aard van hun capaciteit zouden zij soms vooruitgaan en soms terugvallen.

En dan zijn er ook mensen die boeddha's eren en die, voordat de tienduizend tijdperken voorbij zijn, een verlangen ontwikkelen op grond van gunstige omstandigheden. Die omstandigheden kunnen bijvoorbeeld zijn: het zien van fysieke vormen van boeddha's, het respecteren van monniken, het ontvangen van onderrichtingen door Hinayana-beoefenaars, of het navolgen van andermans heilzame strevingen. Maar deze soorten van verlangen zijn allemaal niet blijvend, want als de mensen die deze bezitten ongunstige omstandigheden tegenkomen, zullen ze hun kracht verliezen en terugvallen naar het stadium van de *shravaka* of de *pratyekabuddha*.

[F-276 / G-111 / H-80] Welnu, welke kwaliteiten moet men beoefenen om de verlichtingswens via de vervolmaking van vertrouwen te ontwikkelen?

Kort gezegd, zijn er een drietal die besproken kunnen worden:

1. de geest die gekenmerkt wordt door **oprechtheid**, omdat deze geest op de juiste manier mediteert over zodanigheid;
2. de geest van **diepgang**, omdat er is geen eind aan zijn vreugdevol verzamelen van alle soorten goedheid;
3. de geest die vervuld is van groot **mededogen**, omdat deze geest het lijden van alle levende wezens voorgoed wil ontwortelen.

Vraag: Eerder werd uitgelegd dat het werkelijkheidsdomein één is en dat de essentie van de boeddha's geen dualiteit kent. Waarom mediteren mensen dan uit eigen beweging niet enkel op zodanigheid en moeten zij ook leren goede daden te verrichten?

Antwoord: Zoals een kostbaar juweel in essentie helder en zuiver is, maar ontsierd wordt door onzuiverheden, zo geldt dit ook voor een mens. Zelfs al mediteert hij over zijn kostbare aard, als hij deze niet op verschillende manieren polijst met behulp van de juiste middelen, dan zal hij nooit in staat zijn hem te reinigen. Het principe van zodanigheid in mensen is onvoorwaardelijk zuiver in zijn ware aard, maar het krijgt te maken met een mateloze bezoedeling door vervuilingen. Zelfs al mediteert iemand over zodanigheid, wanneer hij zich niet via het gebruik van de geschikte middelen inspant om er op verschillende manieren door doorwasemd te worden, dan kan hij vast en zeker niet zuiver worden. Aangezien er sprake is van een mateloze staat van bezoedeling die in alle belevingstoestanden aanwezig is, is het noodzakelijk hier tegenwicht tegen te bieden en deze te zuiveren door middel van de beoefening van alle soorten goede daden. Wie dit doet, zal vanzelf terugkeren tot het principe van zodanigheid.

[F-279 / G-113 / H-81] Wat de **geschikte middelen** (*upaya*) betreft, daarvan zijn er kortweg vier soorten.

1. Het eerste geschikte middel is de fundamentele oefening. Daarmee wordt bedoeld dat men moet mediteren over het feit dat alle dingen in hun ware aard ongeboren zijn (*anutpattika-dharma*); men moet zich dus ontdoen van vervuilde denkbeelden, om niet in *samsara* te vertoeven. Tevens moet men mediteren over het feit dat alle dingen het resultaat zijn van het samengaan van de primaire oorzaak en de coördinerende oorzaken, en dat het karmisch gevolg daarvan nooit verloren gaat. In samenhang hiermee dient men groot mededogen te ontwikkelen, verdienstelijke handelingen te verrichten, en alle levende wezens gelijkelijk te aanvaarden en te transformeren, zonder in *nirvana* te verwijlen, want men dient zich te voegen naar de functies van de ware aard van de werkelijkheid (*dharmata*), en die kent geen fixatie.

2. Het tweede geschikte middel is negativiteit stoppen.
De beoefening van het ontwikkelen van schaamtegevoel en spijt kan alle soorten kwaad stoppen en kan voorkomen dat zij toenemen, want men moet zich voegen naar de foutloosheid van de ware aard van de werkelijkheid.
3. Het derde geschikte middel is het versterken van de verworven goedheidscapaciteit.
Dat wil zeggen, men moet de drie juwelen (*triratna*) - Boeddha, dharma en sangha -toegewijd respecteren en waarderen, en men moet de boeddha's vreugdevol lofprijzen en aanroepen. Vanwege de oprechtheid van de liefde en eerbied voor de drie juwelen zal het vertrouwen versterkt worden en zal men in staat zijn de onovertroffen verlichting te ontdekken. Bovendien zal men, beschermd door de Boeddha, de dharma en de sangha, in staat zijn de hindernissen van negatief karma uit te wissen. De goedheidscapaciteit zal niet verminderen, want men voegt zich naar de ware aard van de werkelijkheid, en die is vrij van de uit dwaasheid voortkomende hindernissen.
4. Het vierde geschikte middel is de grote gelofte (*pranidhana*) van universele verlossing.
Dit houdt in dat men de gelofte aflegt om alle levende wezens te bevrijden, tot en met het laatste wezen, ongeacht hoe lang het mag duren eer zij het volmaakt *nirvana* verwerven, want men voegt zich naar de ware aard van de Werkelijkheid, en die wordt gekenmerkt door de afwezigheid van onderbreking. De ware aard van de werkelijkheid is alomvattend en doordringt alle levende wezens; hij is overal gelijk en één zonder dualiteit; hij maakt geen onderscheid tussen dit en dat, want uiteindelijk verkeert hij in de staat van vrede.

[F-281 / G-117 / H-82] Wanneer een bodhisattva deze verlichtingswens via vertrouwen ontwikkelt, zal hij tot op zekere hoogte in staat zijn

het *dharmakaya* te realiseren. Vanwege deze realisatie van het *dharmakaya* en vanwege de kracht van de gelofte die hij aflegde om alle levende wezens te bevrijden, is hij in staat om acht soorten manifestatie van zichzelf kenbaar te maken ten behoeve van alle levende wezens.

Dit zijn: afdaling uit de Tushita-hemel²³; ingaan in de menselijke schoot; verblijven in de schoot; geboren worden; onthechting; bereiken van verlichting; wentelen van het Dharmawiel (de leer); en binnengaan in *nirvana*.

Maar men kan niet zeggen dat zo'n bodhisattva het *dharmakaya* al volledig heeft verwezenlijkt, want het uitstromend negatief karma dat verzameld is uit de talloze levens in het verleden heeft hij nog niet helemaal vernietigd. Hij moet enig gering lijden ondergaan, ontleend aan zijn geboren-zijn. Dit is echter niet te wijten aan het geketend zijn aan karma, maar aan de vrijwillige keuze om werk te maken van zijn grote gelofte van universele verlossing, teneinde het lijden van anderen te doorgronden.

[F-283 / H-83] Een soetra²⁴ zegt dat er enige bodhisattva's zijn van deze soort die wellicht achteruitgaan en vervallen tot kwade bestaansvormen, maar daarmee wordt geen echte achteruitgang bedoeld. Dit wordt daar enkel gezegd om recentelijk ingewijde bodhisattva's, die nog niet tot de groep van vastbeslotenen horen en die wellicht wat gemakzuchtig zijn, op hun hoede te doen zijn en heldhaftigheid te laten beoefenen.

Tot slot, zodra deze verlichtingswens bij de bodhisattva's is gewekt, laten zij lafhartigheid ver achter zich en zij zijn zelfs niet bang te vervallen in het stadium van Hinayana-beoefenaars. Zelfs als zij horen dat zij eeuwenlang extreme ontberingen moeten lijden

²³ Een van de zes hemelse verblijfplaatsen in onze wereld (*kamaloka*).

²⁴ De Bodhisattvabhumi-soetra (noot Girard, p. 117)

alvorens *nirvana* te bereiken, voelen zij geen enkele angst, want zij geloven en weten dat van begin af aan alle dingen zich van nature in *nirvana* bevinden.

II. De verlichtingswens via begrip en handelen

[F-284 / G-119 / H-83] Men dient te begrijpen dat dit soort verlichtingswens nog verhevener is dan de vorige. Omdat de bodhisattva's die deze wens koesteren bijna hun eerste termijn van de ontelbare tijdperken (*kalpa*) beëindigd hebben, sinds het moment waarop zij voor het eerst het juiste vertrouwen vonden, hebben zij een diep inzicht verworven in het principe van zodanigheid en hebben zij geleerd zich niet te hechten aan de door oefening verworven kwaliteiten.

- Wetend dat de ware aard van de Werkelijkheid vrij is van gewinzucht, wijden zij zich consequent aan de vervolmaking van **vrijgevigheid** (*dana-paramita*).
- Wetend dat de ware aard van de Werkelijkheid vrij is van vervuilingen die ontstaan uit de begeertes van de vijf zintuigen, wijden zij zich consequent aan de vervolmaking van **discipline** (*shila-paramita*).
- Wetend dat de ware aard van de Werkelijkheid geen lijden kent en vrij is van woede en onrust, wijden zij zich consequent aan de vervolmaking van **geduld** (*kshanti-paramita*).
- Wetend dat de ware aard van de Werkelijkheid geen verschil kent tussen lichaam en geest en vrij is van gemakzucht, wijden zij zich consequent aan de vervolmaking van **inzet** (*virya-paramita*).
- Wetend dat de ware aard van de Werkelijkheid altijd kalm is en in zijn essentie vrij is van verwarring, wijden zij zich consequent aan de vervolmaking van **meditatie** (*dhyana-paramita*).

- Wetend dat de ware aard van de Werkelijkheid altijd wordt gekenmerkt door inzicht en vrij is van onwetendheid, wijden zij zich consequent aan de vervolmaking van **wijsheid** (*prajna-paramita*).

III. De verlichtingswens via inzicht

[F-286 / G-123 / H-84] Wat de bodhisattva's van deze groep betreft, die zich bevinden in het "stadium van een zuiver hart" tot en met het "laatste stadium van bodhisattvaschap": wat realiseren zij? Zij realiseren zodanigheid. Het is vanwege de "groeierende geest," dat hier gesproken wordt over een te realiseren iets, als over een object, maar in feite bestaat er in deze realisatie geen object waarover men kan spreken in termen van subject-object verhoudingen. Er is enkel het inzicht in zodanigheid dat zowel de ziener als het geziene overstijgt; we noemen dit het beleven van het *dharmakaya*.

De bodhisattva's van deze groep kunnen in een fractie van gewaarzijn naar alle werelden van het universum gaan, de boeddha's eren, en hen vragen het dharmawiel te wentelen. In hun streven alle mensen te helpen en van dienst te zijn, koersen zij niet op woorden. Ten behoeve van mensen met een zwakke wil, laten zij soms zien hoe je op een snelle manier volmaakte verlichting (*anuttarasamyaksambodhi*) kunt bereiken door alle fases van bodhisattvaschap over te slaan. En soms zeggen zij, in dienst van heel trage mensen, dat mensen verlichting kunnen bereiken na verloop van ontelbare tijdperken. Zo demonstreren zij talloze geschikte middelen en transcendente vermogens.

Maar in werkelijkheid zijn al die bodhisattva's hetzelfde omdat zij niet verschillen qua herkomst, capaciteit, verlangen en realisatie van zodanigheid; daarom bestaat er niet zoiets als alle fases overslaan, want alle bodhisattva's moeten de drie termijnen van ontelbare tijdperken ervaren voordat zij volledige verlichting kunnen

bereiken. Echter, vanwege de verschillen in de diverse categorieën van levende wezens en in de objecten van de zintuigen, alsook in de capaciteit, de wensen en de natuur van de verschillende wezens, zijn er ook allerlei verschillende manieren om hen te leren wat zij moeten oefenen.

[F-288 / G-125 / H-85] De kenmerken van de verlichtingswens, gekoesterd door een bodhisattva die tot deze groep behoort, kan men definiëren aan de hand van drie subtiele geestesstaten:

1. de directe, pure geest, omdat hij vrij is van valse, intellectuele beoordeling;
2. de geest die in staat is om geschikte middelen te hanteren, omdat hij alles doordringt op een spontane manier en levende wezens tot steun is;
3. de geest onderhevig aan de invloed van karma opererend in het onderbewuste, omdat hij verschijnt en verdwijnt op de subtielste manieren.

Een bodhisattva van deze groep die zijn hoogstaande kwaliteiten tot vervolmaking brengt, manifesteert zich in de Akanishta-hemel als hoogste bestaansvorm in de wereld. Dankzij de wijsheid die samengaat met oorspronkelijke verlichting (zodanigheid) weet hij in een fractie van gewaarzijn rechtstreeks onwetendheid op te lossen. In dat geval wordt hij genoemd: hij die alwetendheid (*sarvajnata*) heeft verworven. In zijn verrichten van allerlei spontane transcendentale activiteiten kan hij zich overal in het universum manifesteren en alle levende wezens tot heil zijn.

[F-290 / G-127 / H-86] Vraag: Ruimte is onbegrensd, dus ook werelden zijn onbegrensd. Werelden zijn onbegrensd, dus ook levensvormen zijn onbegrensd. Levensvormen zijn onbegrensd, en dus moeten ook hun verschillende geestesstaten onbegrensd zijn. De objecten van de zintuigen en van de geest moeten daarom ontelbaar zijn, en het is moeilijk om die allemaal te kennen en te begrijpen.

Als onwetendheid is opgelost, zullen er geen gedachten meer zijn in de geest. Hoe kan men dan zo'n notie die geen inhoud heeft alwetendheid noemen?

[F-291 / H-87] Antwoord: Alle objecten maken in oorsprong deel uit van de ene-geest en zij overstijgen elke gedachtenconstructie. Omdat niet-verlichte mensen objecten waarnemen in hun eigen illusoire staat, hanteren zij beperkingen in hun geest. Aangezien zij abusievelijk dit soort gedachtenconstructies ontwikkelen die niet stroken met de werkelijkheid (*dharmata*), zijn zij niet in staat om te komen tot een alomvattend besef.

De boeddha-tathagata's daarentegen zijn vrij van alle vervormde ideeën en gedachten die een obstakel vormen voor juiste visie; er is daarom geen plekje waar hun besef niet in doordringt. Hun geest is waarachtig en werkelijk; dat is waarom hij niet verschilt van de ware aard van alle dingen. De boeddha's kunnen, juist vanwege hun aard, licht werpen op alle verschijnselen die men in illusie creëert. Zij beschikken over het beïnvloedend vermogen van grote wijsheidswerking die het mogelijk maakt om ontelbare geschikte middelen te hanteren. Zich aanpassend aan de capaciteiten van de verschillende levende wezens, maken zij hun de vele aspecten van de leer duidelijk. Dit is waarom men kan zeggen dat zij beschikken over alwetendheid.

Vraag: Als de boeddha's in staat zijn spontaan handelingen te verrichten, zich overal te manifesteren, en alle wezens tot steun te zijn, dan zouden alle levende wezens bij het zien van hun fysieke vorm, bij het waarnemen van hun wonderen of bij het horen van hun onderricht, in staat moeten zijn om hier steun bij te vinden. Maar waarom zijn de meeste mensen in deze wereld dan niet in staat om boeddha's te zien?

Antwoord: Het *dharmakaya* van alle boeddha's, dat overal een en hetzelfde is, is alom aanwezig. Aangezien de boeddha's vrij zijn van elke vorm van gedachtenfixatie, ervaart men hun handelen als

spontaan. Zij maken zich kenbaar conform de geestesstaat van de verschillende levende wezens. De geest van een levend wezen is als een spiegel. Net zoals een spiegel geen beelden kan weergeven als hij met stof is bedekt, zo kan het *dharmakaya* niet verschijnen in de geest van een levend wezen als die geest bedekt is met vervuilingen.

DEEL VIJF: Over vertrouwen en oefening

[F-297 / G-131 / H-88] Nu we de interpretatie besproken hebben, zullen we vertrouwen en oefening bespreken. Deze uiteenzetting is bedoeld voor hen die nog niet behoren tot de vastbesloten die verlichting willen verwerven.

Over de vier soorten vertrouwen

Vraag: Welk soort vertrouwen heeft een mens nodig en hoe moet je dat beoefenen?

Antwoord: Kortweg zijn er vier soorten vertrouwen:

1. het vertrouwen in de oorspronkelijke bron (de **ene-geest**); dit vertrouwen brengt ons ertoe met vreugde te mediteren over het principe van zodanigheid.
2. het vertrouwen in de ontelbare hoogstaande kwaliteiten van de **boeddha's**; dit vertrouwen brengt ons ertoe altijd weer over hen te mediteren, hun nabijheid op te zoeken, hen te eerbiedigen en te respecteren, onze goedheidscapaciteit te vergroten en te streven naar alwetendheid.
3. het vertrouwen in de grote waarde van de **dharmā** (onderricht); dit brengt ons ertoe de verschillende disciplines (*paramita's*) die naar verlichting leiden constant en consequent te beoefenen.
4. het vertrouwen in de **sangha** (gemeenschap), met zijn leden die in staat zijn zich toegewijd te oefenen in het dienstbaar zijn aan zichzelf en aan anderen; dit vertrouwen brengt ons ertoe om voortdurend en enthousiast

verbinding te maken met alle bodhisattva's en hen te vragen onderricht te geven over de juiste manier van oefenen.

Over de vijf oefeningen

[F-299 / G-133 / H-89] Er zijn vijf soorten oefening die ons in staat stellen ons vertrouwen te vervolmaken:

- de beoefening van vrijgevigheid (*dana*)
- de beoefening van discipline (*shila*)
- de beoefening van geduld (*kshanti*)
- de beoefening van inzet (*virya*)
- de beoefening van kalmeren-observeren (*shamata-vipashyana*)

Vraag: Hoe beoefen je vrijgevigheid?

Antwoord: Als iemand je met een vraag benadert, moet je hem, voorzover het je mogelijk is, de rijkdom en andere dingen schenken die jij bezit; dit zorgt ervoor dat jij je ontdoet van hebzucht en gierigheid, en dat de bedelaar blijdschap ervaart. Of ook, als je iemand ziet die in moeilijkheden verkeert, in angst of in ernstig gevaar, schenk hem dan vrijwaring van angst (*vaisharadya*, onbevreesdheid, zelfvertrouwen), voorzover mogelijk. Als iemand komt vragen om nadere instructies over het onderricht, schenk hem inzicht met behulp van geschikte middelen, overeenkomstig je vaardigheid en wijsheid.

Maar als je dit doet, mag je geen enkele waardering verwachten of materieel voordeel of hoog aanzien; denk enkel aan het gelijkelijk dienen van zowel jezelf als anderen, en wijd al jouw door beoefening van vrijgevigheid verworven verdienste aan het realiseren van volmaakte verlichting (*anuttarasamyaksambodhi*).

[F-300 / G-135 / H-89] Vraag: Hoe beoefen je discipline, het volgen van de ethische regels?

Antwoord: Een beoefenaar van de weg mag niet doden, stelen, ontucht plegen, hypocriet zijn, lasteren, liegen of overdreven praatjes verkopen. Je moet je ontdoen van hebzucht, jaloezie, bedrog, vleierij, onbetrouwbaarheid, woede, haat en vervormde ideeën. Als men een monnik of non is die het gezin verlaten heeft, moet men zich ook verre houden van de drukte en het gedoe van de wereld, zodat vervuilingen kunnen worden losgelaten en tegengegaan; ook moet men altijd in eenzaamheid leren tevreden te zijn met het geringste en zich wijden aan de serieuze beoefening van onthechting.

Zodra je je ervan bewust wordt dat je een fout begaat, moet je angst en ontzag voelen en vervuld worden door schaamte en spijt. Neem de voorschriften van de Tathagata niet lichtzinnig op. En hoed je voor kwaadsprekerij en eigengereidheid, om te voorkomen dat je mensen in hun begoocheling ertoe brengt een misdaad of zonde te begaan.

[F-301 / G-137 / H-90] Vraag: Hoe beoefen je geduld?

Antwoord: Je moet verdraagzaam zijn jegens een onheuse behandeling door anderen en geen wraakgedachten koesteren. Beoefen ook geduld in kwesties van winst en verlies, eer of schande, goedkeuring of verwijt, pijn of vreugde, enzovoort.

Vraag: Hoe oefen je inzet?

Antwoord: Laat geen gelegenheid onbenut om je te oefenen in goedheid, wees vastbesloten en overwin je lafhartigheid. Denk eraan dat je vanuit het verre verleden nutteloze kwellingen hebt ondergaan in de vorm van intense fysieke en mentale pijn. Door jezelf en anderen tot steun te zijn, oefen je je toegewijd in allerlei verdienstelijke handelingen en ontdoe je je snel van lijden. Maar ook al beoefen je vertrouwen, zolang je nog ernstig gehinderd wordt door negatief karma, afkomstig uit ernstige wandaden in je vorige levens, kun je lastig gevallen worden door Mara en zijn

demonen, of verstrikt raken in allerlei wereldse problematiek, of gekweld worden door de aandoeningen van ziekte. Er zijn talloze van dit soort hindernissen. Daarom moet je gebruik maken van moed en inzet, en op de zes intervallen²⁵ de boeddha's eren (*puja*), van harte spijt betuigen, de boeddha's verzoeken steun te blijven verlenen, je verheugen in het geluk van anderen, en alle verdiensten die je op deze manier verzamelt ten goede laten komen aan het realiseren van verlichting. Wie deze oefeningen nooit opgeeft, zal in staat zijn de diverse hindernissen te vermijden en tegelijkertijd zijn goedheidscapaciteit te vergroten.

[F-303 / G-141 / H-90] Vraag: Hoe beoefen je kalmeren en observeren?

Antwoord: Met "kalmeren" bedoelen we het tot rust brengen van alle actieve eigenschappen (*lakshana*) van de wereld van zintuiglijke objecten en van de geest; dit is wat de *shamatha*-methode van mediteren inhoudt.

Wat we "helder observeren" noemen betekent het heel duidelijk waarnemen van de eigenschappen van alle door condities veroorzaakte verschijnselen (*samsara*); dit is wat de *vipashyana*-methode van mediteren inhoudt.

Vraag: Hoe moet men deze methodes uitvoeren?

Antwoord: Men moet deze twee methodes eerst opeenvolgend en stap voor stap beoefenen, maar uiteindelijk zonder ze van elkaar te scheiden, want enkel zo zal men beide vervolmaken.

De beoefening van kalmeren

[F-305 / G-143 / H-91] Wie "kalmeren" wil beoefenen, moet verblijven op een rustige plek en rechtop gaan zitten, in een gelijkmatige

²⁵ Elke vier uren van de dag en de nacht.

gemoedstoestand. Richt de aandacht niet op de adem, noch op een of andere vorm of kleur, noch op de lege ruimte, of op aarde, water, vuur of wind, noch zelfs op wat je gezien of gehoord hebt, of op wat je je herinnert of voorstelt. Alle gedachten moeten, zodra ze opkomen, losgelaten worden; ook de gedachte dat men ze moet loslaten moet aan de kant gezet worden, want alle dingen bevinden zich in een toestand die het denken overstijgt: zij hoeven niet van moment tot moment nog gemaakt te worden, en ook niet van moment tot moment verwijderd te worden. Zo voegt men zich naar de ware aard van de werkelijkheid (*dharmata*) via het beoefenen van kalmeren.

Het is niet zo dat men eerst moet mediteren over de zintuiglijke objecten in de buitenwereld en ze daarna moet ontkennen met de geest die er zojuist over gemediteerd heeft. Als de geest afdwaalt, moet hij worden teruggebracht en hersteld in het "juiste denken". Men dient te begrijpen dat dit "juiste denken" de gedachte is dat ál wat bestaat enkel geest is en dat er geen externe wereld van objecten bestaat zoals men zich die voorstelt; zelfs deze gedachte nu heeft geen eigen kenmerken die zouden aangeven dat hij iets substantieels is en men kan daar dus op geen enkel moment een betekenisvolle voorstelling van maken.

Ook als men opstaat uit de zithouding en andere activiteiten onderneemt, zoals weggaan, aankomen, bewegen of stilstaan, dient men te allen tijde erop te letten dat het geschikte middel van de vervolmaking van kalmeren wordt toegepast, overeenkomstig het niet-bewegend principe van de ware aard van de werkelijkheid, en dat men de belevingen die daaruit voortvloeien waarneemt en onderzoekt. Wanneer men deze discipline na lange tijd goed meester is, zal het beeldvormingsmechanisme van de geest tot stilstand komen.

Op grond hiervan zal het vermogen tot "kalmeren" geleidelijk verinnerlijken en heel effectief worden, zodat men zich de "concentratie (*samadhi*) van zodanigheid" eigen maakt en erin kan opgaan. De vervuilingen zullen dan, hoe diep ze ook mogen zijn,

worden tegengegaan en vertrouwen zal versterkt worden; men zal snel de staat bereiken vanwaaruit er geen terugval (*avaivartikatva*) meer mogelijk is. Maar degenen die sceptisch zijn, die het ontbreekt aan vertrouwen, die kwaadspreken over de leer van de Boeddha, die zich ernstig hebben misdragen, die gehinderd worden door hun negatief karma of die arrogant of onverschillig zijn, zij zullen worden uitgesloten; deze mensen zijn niet in staat om op te gaan in de samadhi van zodanigheid.

[F-311 / G-147 / H-92] Vervolgens verwerkelijkt men, als vrucht van deze samadhi, de eenheid met het werkelijkheidsdomein (*dharmadhatu*), dat wil zeggen, de universele gelijkheid en nondualiteit van het *dharmakaya* van alle boeddha's en de lichamen van levende wezens. Dit noemt men "de samadhi van het ene bewegen." Je moet begrijpen dat de samadhi van zodanigheid de basis vormt van alle andere samadhi's. Wie dit blijft beoefenen zal geleidelijk in staat zijn talloze andere soorten samadhi te ontwikkelen.

[F-312 / G-149 / H-92] Iemand die het ontbreekt aan goedheidscapaciteit zal in verwarring gebracht worden door Mara, door ongelovigen en door demonen. Soms kunnen deze wezens bijvoorbeeld verschijnen in afschrikwekkende vormen terwijl men in meditatie zit, en andere keren zullen zij zich manifesteren in de vorm van aantrekkelijke mannen en vrouwen. In dat geval moet men mediteren over het principe van "enkel geest," en dan zullen deze objecten verdwijnen en je niet meer storen. Soms kunnen ze verschijnen als beeltenissen van hemelse wezens of bodhisattva's, en ook kunnen ze de gedaante aannemen van de Tathagata, getooid met alle grote en kleine kenmerken; ze kunnen ook magische krachten neutraliseren of vrijgevigheid preken, of discipline, geduld, inzet, meditatie en wijsheid; of zij kunnen uitwijden over hoe het ware *nirvana* een toestand is van universele leegte, van het niet-bestaan van verschijnselen of geloften, haatgevoelens, aantrekkelijkheden, oorzaken en gevolgen, of absolute nietsheid. Zij kunnen je ook de kennis verschaffen over bestaansstaten uit je eigen verleden en

toekomst, of methodes aanreiken om andermans geest te lezen en de beheersing van welsprekendheid te vervolmaken, zodat je daarnaar gaat verlangen en gehecht raakt aan wereldse roem en winst.

Zij kunnen ook ervoor zorgen dat je regelmatig geraakt wordt door vreugde en woede en zo een onevenwichtig karakter krijgt, soms heel vriendelijk, dan weer heel bedrukt, heel vijandig, of gemakzuchtig; of op andere momenten word je plots heel ijverig, om daarna te vervallen in nalatigheid; of je ontwikkelt een gebrek aan vertrouwen, een groot mate van twijfel en een diepe ongerustheid; of je verwaarloost de waardevolle basisoefeningen voor je religieuze ontwikkeling en je houdt je bezig met uiteenlopende religieuze activiteiten of raakt gehecht aan wereldse zaken die je op allerlei manieren in beslag nemen.

Soms kunnen zij ervoor zorgen dat je de indruk krijgt diverse soorten samadhi te ervaren, die allemaal verworvenheden van niet-gelovigen zijn en geen werkelijke samadhi; soms zorgen zij er wellicht voor dat je een dag lang, twee dagen, drie, of zelfs een week lang in samadhi blijft, terwijl je je fysiek volledig op je gemak voelt, met vreugde in je geest, niet hongerig of dorstig, en gebruik makend van natuurlijke, geurige en smakelijke sappen en gerechten die je ertoe brengen je gehechtheid eraan te versterken; of op andere momenten zorgen zij ervoor dat je eet zonder enige zelfbeheersing, nu eens veel, dan weer weinig, zodat dit aan je gelaatskleur is af te lezen.

Om al deze redenen dient degene die kalmeren beoefent terughoudend en oplettend te zijn, om te voorkomen dat zijn geest verstrikt raakt in het net van waanideeën. Men moet zijn best doen om in "juist denken" te blijven en niets te grijpen of te hechten; op die manier zal men zich verre kunnen houden van de hindernis van kwade invloeden.

[F-317 / G-151 / H-93] Weet dat de samadhi van niet-gelovigen niet vrij is van vervormde ideeën, begeerte en hoogmoed; want niet-gelovigen zijn diep gehecht aan roem, winst en werelds aanzien. De samadhi van zodanigheid is de samadhi waarin men niet verleid wordt door het zien van een object of door het ervaren van objecten in meditatie; zelfs na afloop van concentratie zal men niet onverschillig of arrogant worden, en de vervuilingen zullen langzaam afnemen. Het is nog nooit voorgekomen dat een gewone sterveling zonder deze samadhi te hebben beoefend in staat was toe te treden tot de groep die voorbestemd is een tathagata te worden. Zij die de diverse soorten meditatie (*dhyana*) en samadhi beoefenen welke populair zijn in de wereld, zullen zich sterk gaan hechten aan de effecten ervan en zullen gebonden blijven aan de drievoudige wereld, vanwege hun verkeerde visie dat het ik (*atman*) werkelijk is. Zij verschillen daarom niet van ongelovigen, want zodra zij niet langer beschermd worden door hun goede spirituele vrienden (leraren), gaan zij hun heil zoeken bij de visie van ongelovigen.

[F- / G-153 / H-93] Vervolgens, wie deze samadhi toegewijd en van ganser harte beoefent, zal er in dit leven tien soorten vruchten van plukken:

1. je zult altijd beschermd worden door de boeddha's en bodhisattva's van de tien richtingen;
2. je zult niet bang worden voor Mara en zijn kwade demonen;
3. je zult niet misleid of verward worden door de vele soorten niet-gelovigen en verdorven geesten;
4. je zult roddel over de diepe leer van de Boeddha vermijden en je zult geleidelijk de hindernissen overwinnen die afkomstig zijn van ernstig wangedrag;
5. je zult alle twijfels en misvattingen over verlichting oplossen;
6. je vertrouwen in het boeddhadomein zal toenemen;

7. je zult vrij zijn van zorgen en wroeging, en je zult midden in *samsara* krachtig en onverschrokken opereren;
8. omdat je zachtmoedig bent en omdat je alle trots hebt losgelaten, zul je niet geplaagd worden door anderen;
9. zelfs als je samadhi nog niet hebt ervaren, zul je je vervuiling kunnen verminderen, waar en wanneer dan ook, en de wereld zal jou geen vervulling schenken;
10. wanneer je samadhi ervaart, zullen geluiden van buiten je niet storen.

[G-155] Maar wanneer men alleen maar kalmeren beoefent, dan zal de geest verzonken blijven in zelfgenoegzaamheid en dan zal men gemakzuchtig worden; je zult je niet verheugen in het verrichten van goede daden en je zult de beoefening van mededogen mijden. Daarom is het noodzakelijk om ook observeren te beoefenen.

De beoefening van observeren

[F-322 / H-94] Wie "observeren" wil beoefenen, moet inzien dat alle geconditioneerde verschijnselen in de wereld vluchtig zijn en dat ze elk moment onderhevig zijn aan verloop en verval; dat alle activiteiten van de geest elk moment ontstaan en weer vergaan; en dat dit alles daarom lijden met zich meebrengt. Observeer hoe al wat men in het verleden aannam vaag was als in een droom, hoe al wat men aanneemt in het heden lijkt op een bliksemflits, en hoe alle dingen die men in de toekomst zal aannemen als wolken zullen zijn die plots verdampen. Observeer ook hoe de fysieke verschijningsvormen van alle levende wezens in de wereld onzuiver zijn en dat er van al die besmeurde dingen geen enkel is dat je vol vreugde zou wensen.

Overweeg het volgende: vanaf het tijdloos begin hebben alle levende wezens, doorwasemd door onwetendheid, hun geest toegestaan in *samsara* te verblijven; zij hebben alle intense ellende van geest en lichaam doorstaan, zij hebben op dit moment te

maken met enorme druk en verplichting, en hun lijden zal in de toekomst net zo omvangrijk zijn.

Het is lastig om dit soort vormen van lijden los te laten en ze van je af te schudden, maar deze wezens zijn zich er zelfs niet bewust van dat zij in die staat verkeren; dit verdient diep mededogen.

Na dit te hebben overwogen, moet je de moed verzamelen om een grote gelofte (*pranidhana*) af te leggen, met de volgende woorden: "Moge mijn geest vrij van onderscheid worden zodat ik in staat ben alle uiteenlopende verdienstelijke daden te verrichten, wáár dan ook in de tien richtingen; moge ik tot in de verre toekomst alle levende wezens helpen via de inzet van talloze geschikte middelen, zodat zij het ultieme doel kunnen verwerven: de vervulling van *nirvana*."

Als je deze gelofte eenmaal hebt afgelegd, moet je altijd en overal, overeenkomstig je vermogens, alle goeds doen waartoe je in staat bent, zonder aarzeling en zonder nalatigheid. Overweeg altijd - behalve als je in meditatie kalmeren beoefent - of iets juist wél of juist niét gedaan moet worden.

[F-325 / G-159] Beoefen kalmeren en observeren naast elkaar, of je nu loopt, stilstaat, zit, ligt of opstaat. Dat wil zeggen, mediteer over het feit dat de dingen in hun essentie ongeboren zijn; maar mediteer tegelijkertijd over het feit dat zowel positief en negatief karma (voortkomend uit de combinatie van primaire oorzaak en coördinerende oorzaken), alsook de uitkomsten ervan in termen van plezier, pijn, enzovoort, verloren gaan of vernietigd worden. Hoewel je moet mediteren over de gevolgen van positief en negatief karma die voortkomen uit de primaire en coördinerende oorzaken (d.w.z. observeren beoefenen), moet je ook mediteren over het feit dat de ware aard van de dingen niet te verwerven is via intellectuele analyse.

[H-95] Beoefening van kalmeren zal gewone stervelingen afhelfen van hun wereldse gehechtheden; en het zal Hinayana-beoefenaars²⁶ helpen afstand te nemen van hun gebrekkige visie die voortkomt uit vreesachtigheid.

Beoefening van observeren zal Hinayana-beoefenaars afhelfen van verkeerde en inferieure kleingeestigheid waaruit geen groot mededogen ontstaat; en gewone stervelingen zal deze oefening bevrijden van hun onvermogen om goedheid te ontwikkelen. Kalmeren en observeren zijn daarom complementair en niet te scheiden; als men ze beide niet samen beoefent, kan men het pad naar verlichting niet betreden.

[F-327 / G-161 / H-95] Vervolgens, stel dat iemand dit onderricht voor het eerst leert kennen en hij wil het juiste vertrouwen vinden, maar het ontbreekt hem aan de moed en de kracht daartoe. Hij vreest dat hij, levend in deze wereld van lijden, niet in staat zal zijn boeddha's te ontmoeten en hen persoonlijk te eren, en dat hij ertoe zal neigen terug te vallen, aangezien vertrouwen zo moeilijk te vervolmaken is. Zo iemand moet weten dat de tathagata's een uitstekend geschikt middel bezitten waarmee zij hem kunnen helpen zijn vertrouwen te bewaren; dit zorgt ervoor dat hij, dankzij de kracht van hartgrondige meditatie over de Boeddha, in staat zal zijn om conform zijn wens geboren te worden in een fijnstoffelijk boeddhadomein (*buddhakshetra*), zodat hij de Boeddha altijd kan zien en voorgoed verlost zal zijn van de kwade bestaanstoestanden. Zoals de soetra²⁷ zegt: "Als iemand met volle toewijding mediteert op Amitabha Boeddha in de wereld van het Westelijk Paradijs (*Sukhavati*) en in die wereld geboren wenst te worden en al zijn verworven goedheid richt op dat doel, dan zal hij daar worden

²⁶ Het geloof dat de vijf componenten (*skandha's*) werkelijk zijn, maakt hen bang om weer onderworpen te worden aan leven en dood (*samsara*); daarom hechten zij zich op een onterechte manier aan *nirvana*.

²⁷ Sukhavativyuha soetra (noot Girard, p. 161)

geboren." Omdat hij daar de Boeddha te allen tijde zal zien, zal hij nooit terugvallen. Als hij mediteert over het *dharmakaya* (de zodanigheid van de Boeddha) en deze meditatie toegewijd blijft oefenen, zal hij in staat zijn daar uiteindelijk geboren te worden, omdat hij in de juiste samadhi verblijft.

DEEL VIJF:

Aansporing om te oefenen en de vrucht daarvan

[F-331 / G-165 / H-96] In de voorgaande delen is duidelijk gemaakt dat het Mahayana de geheime schatkamer van de boeddha's is. Wie grondig vertrouwen wil krijgen in het moeilijk te doorgronden domein van de Tathagata en zich hoedend voor elke belasting van Boeddha's onderricht het Mahayana-pad wil bewandelen, die moet dit geschrift bemachtigen, het goed overwegen en het beoefenen.²⁸

Laat dit duidelijk zijn: iemand die na het horen van dit onderricht geen enkele vrees of zwakte voelt, kan er zeker van zijn dat hij de stamboom van de Boeddha zal voortzetten en dat de Boeddha hem zal voorspellen dat hij verlichting zal bereiken. Zelfs iemand die in staat zou zijn alle levende wezens in alle universa te onderrichten en hen ertoe te brengen de tien voorschriften te beoefenen, zelfs zo iemand zou niet verhevener zijn dan iemand die, al was het maar zo kort als een maaltijd duurt, zich oprecht bezint op deze leer, want de schitterende kwaliteiten die deze laatste zal verwerven zijn onnoemelijk waardevoller dan die van de ander.

Iemand die dit geschrift weet te verkrijgen, het goed overweegt en het onderricht ervan slechts een etmaal gaat beoefenen, zal schitterende kwaliteiten verwerven, onbegrensd en onbeschrijflijk. Zelfs al zouden alle boeddha's van de tien richtingen deze

²⁸ Hakeda voegt naar aanleiding van dit laatste deel de volgende noot toe aan de tekst (p. 102): "Onder hedendaagse geleerden heerst er enige onduidelijkheid over deze sectie, die nogal ruw en verwend van toon is en niet strookt met de serene geest van het voorafgaande. Sommigen beschouwen het als een latere toevoeging, en anderen zien hierin zelfs een bewijs dat de volledige tekst een apocrief karakter heeft. Maar feitelijk vormen dit soort aanprijzende passages haast een standaard afsluiting van alle Mahayana-soetra's. Ofschoon deze verhandeling technisch gezien geen soetra is (getuige de sanskriet-titel vormt het een commentaar of verhandeling - een *shastra*), is het geenszins verrassend een dergelijke passage aan te treffen aan het einde van een dergelijke tekst."

schitterende kwaliteiten prijzen gedurende ontelbare tijdperken, aan hun lofprijzingen zou geen eind komen, want de schitterende kwaliteiten van de werkelijkheid (*dharmata*) zijn eindeloos en de schitterende kwaliteiten die deze mens verwerft zullen daarom onbegrensd zijn.

[F-333 / G-167 / H-97] Zij echter, die dit geschrift belasteren en er geen geloof aan hechten, die zullen daardoor ontelbare tijdperken lang groot lijden ondergaan. Laten alle mensen er daarom respectvol in geloven en het niet belasteren, want laster en gebrek aan vertrouwen zullen jezelf en anderen ernstig schade berokkenen en zullen leiden tot het verdwijnen van de stamboom der drie juwelen.

Dankzij dit onderricht hebben alle tathagata's *nirvana* bereikt en dankzij de beoefening ervan hebben alle bodhisattva's de boeddhawijsheid bereikt. Weet, dat het te danken is aan dit onderricht, dat de bodhisattva's in het verleden hun pure vertrouwen hebben kunnen vervolmaken; dat het te danken is aan dit onderricht, dat de bodhisattva's van het heden hun pure vertrouwen aan het vervolmaken zijn; en dat het te danken is aan dit onderricht, dat de bodhisattva's in de toekomst hun pure vertrouwen zullen vervolmaken.

Daarom moet men deze verhandeling toegewijd bestuderen en beoefenen.

*Diep en weids zijn de grote principes van de Boeddha,
die ik hier nu zo betrouwbaar mogelijk heb verwoord;
wélke schitterende kwaliteiten ik hiermee ook heb verworven,
laat ze conform de werkelijkheid alle levende wezens tot steun zijn.*

Synopsis

[door vertaler]

[H- 32] [Er bestaat een onderricht dat het vertrouwen in de Mahayana-weg [het grote voertuig] kan wekken in ons. Daarom verdient dit onderricht verdere uitleg, via twee invalshoeken: principe en betekenis.

1. Het principe

[H-35] Het principe is de **geest** van levende wezens.

Deze geest omvat alle bestaansvormen van empirische (relatieve) en transcendente (absolute) aard.

Al het betekenisvolle vloeit voort uit deze geest:

1. essentie (*svabhava*): is aanwezig in het absolute, maar ook in het relatieve
2. kenmerken (*lakshana*): zijn aanwezig in het relatieve
3. invloeden (*kriya*): zijn aanwezig in het relatieve

2. De betekenis

Kijkend naar de werking van deze geest, zijn er drie aspecten die deze geest betekenisvol doet functioneren:

1. essentie: alle verschijningsvormen zijn wezenlijk identiek aan het absolute.
2. kenmerken: deze geest (*tathagata-garbha*; *lett.: schoot van de boeddha*) is voorzien van alle voorstelbare hoogstaande kwaliteiten.
3. invloeden: beïnvloeding door deze geest genereert positief karma in alle zes de bestaanswerelden (o.a. goden, mensen en dieren).

ad 1. Het principe

[H-39] Waarheid openbaart zich via het principe van **de ene-geest** (*eka-citta*).

Dit principe kent twee aspecten:

- A. De ene-geest, beschouwd vanuit **het absolute** aspect (*tathata*; zodanigheid).
- B. De ene-geest, beschouwd vanuit het aspect van de **verschijnselen** (*samsara*; leven-en-dood).

Elk van beide omvat alle bestaansvormen, omdat die twee aspecten elkaar insluiten.

A. De geest in het licht van het absolute

[H-39] Dit is het domein van de werkelijkheid (*dharmadhatu*); het is de essentie van de hele waarneembare en voorstelbare werkelijkheid. Deze essentiële geest is ongeboren en doodloos. Vanwege illusies maken we onderscheid, maar zodra illusies oplossen blijken er geen geïsoleerde verschijnselen (*lakshana*) te bestaan.

Alle dingen maken deel uit van De ene-geest; vandaar dat we spreken van **zodanigheid**.

Dit subtiele geheel laat zich niet vangen in woorden of concepten.

[H-41] Van zodanigheid (*tathata*) kan men twee aspecten benoemen:

1. **Werkelijk leeg** (*shunya*): dit aspect is in staat om ons waarheid te openbaren en werkt niet via denken; het is niet vatbaar voor illusies, vandaar "leeg."

2. **Werkelijk niet-leeg** (*ashunya*): de ware geest is eeuwig, permanent aanwezig en onveranderlijk zuiver en zelf-voorzienend.

B. De geest in het licht van het relatieve

1. HET VOORRAADBEWUSTZIJN

[H-43] Werkend vanuit ons voorraadbewustzijn (*alaya-vijnana*) en verbonden met onze boeddha-natuur (*tathagata-garbha*), heeft dit bewustzijn twee aspecten: verlichting en niet-verlichting.

Verlichting

Alle waarneembare werkelijkheid (*dharmadhatu*) is gelijk aan het ongedifferentieerde waarheidslichaam (*dharmakaya*) van de tathagata's [boeddha's].

Deze essentiële geest is vrij van gedachten en is aldoordringend werkzaam.

Dit heet: **oorspronkelijke verlichting**.

Vanuit deze verlichting vindt er ook een **actualiserende verlichting** plaats, die ons in staat stelt om het denken te leren loslaten.

Dit verloopt in vier fasen: geen verlichting; ontluikende verlichting; naderende verlichting; definitieve verlichting.

[H-46] In verband met het opschonen van door onwetendheid en geconditioneerd denken veroorzaakte vervuilingseffecten (*klesha*), zijn er twee heilzame eigenschappen werkzaam van oorspronkelijke verlichting: **zuivere wijsheid** en **wonderbaarlijke functies**.

- **zuivere wijsheid**
wanneer de begoochelde geest geopend wordt via

doorwaseming (*vasana*) vanuit de Dharma, wordt manifestatie van het *dharmakaya* mogelijk, de oorspronkelijke, zuivere geest van wijsheid (*prajna*).

- **wonderbaarlijke functies**

de bevrijde wijsheidsgeest kan allerlei schitterende kwaliteiten genereren, waardoor permanent en constant een juiste verbinding met alle wezens en verschijnselen mogelijk wordt.

Niet-verlichting

[H-48] Bij ontbreken van de eenheid met zodanigheid ontstaat er de niet-verlichte geest, inclusief gedachten. Deze niet-verlichting heeft drie kenmerken:

- **activiteit van onwetendheid**

een verlichte geest is niet geagiteerd; bij agitatie vanwege uit onwetendheid gegenereerde activiteit ontstaat er onvrede (*duhkha*; lijden).

- **waarnemend subject**

agitatie laat een waarnemend subject in beeld komen; zonder agitatie is men vrij van waarnemen.

- **de wereld van objecten**

vanwege het waarnemend subject verschijnt er abusievelijk de wereld van objecten; zonder waarneming is er geen wereld van objecten.

Deze conditionering door de wereld van objecten voedt de volgende zes mechanismen die vervuiling tot gevolg hebben:

1. onderscheid tussen voorkeur en tegenzin
2. continuïteit van positieve of negatieve waardering

3. gehechtheid aan de resultaten van waardering
4. betekenissen projecteren via concepten en analyse
5. karma veroorzaken door werk te maken van betekenissen
6. onvrede vanwege de negatieve effecten van karma

2. DE OORZAAK EN CONDITIES VAN HET MENSELIJK BESTAAN IN SAMBARA

[H-51] Een mens in *samsara* (niet-verlichting) wordt getekend door vervuiling veroorzakende onwetendheid (*avidya*).

Dat komt omdat zijn geest (*manas*) en bewustzijnswerking (*vijnana*) voortkomen uit de bodem van het voorraadbewustzijn (*alaya-vijnana*), waar onwetendheid zijn wortels heeft.

Manas heeft vijf namen en functies:

1. activerende geest
2. toenemende geest
3. manifesterende geest
4. analyserende geest
5. continuerende geest.

Via deze vijf geestesstaten worden alle karmische effecten verwerkt [*skandha*-werking].

Vijnana (de vijfde *skandha*) is de continuerende geest die objecten ordent.

Dit mechanisme wordt verder geïntensiveerd vanwege de tweevoudige vervuiling door verkeerde ideeën (*jneyavarana*) en door negatieve emoties (*kleshavarana*).

Onze geprojecteerde identiteit is het gevolg van onwetendheid; maar de geest zelf [oorspronkelijke verlichting] blijft tijdloos en onveranderlijk, dat wil zeggen, niet onderhevig aan gedachten.

[H-55] Er zijn zes vervuilde geestesstaten:

1. De vervuiling verbonden met gehechtheid (bevrijding hiervan vindt plaats via "het stadium van vertrouwen vestigen")
2. De vervuiling verbonden met de continuerende geest (bevrijding ervan via "het stadium van een zuiver hart")
3. De vervuiling verbonden met de analyserende geest (bevrijding ervan via "het stadium van voorschriften volgen" en via "het stadium van geschikte middelen hanteren")
4. De subtiele vervuiling die niet verbonden is met de geprojecteerde wereld van objecten (bevrijding via "het stadium van vrij zijn van objecten")
5. De nog subtielere vervuiling die niet verbonden is met "de toenemende geest" die waarneemt (bevrijding via "het stadium van vrij zijn van de toenemende geest")
6. De meest subtiele vervuiling die niet verbonden is met de elementaire "activerende geest" (bevrijding via "het stadium van boeddhachap")

3. DE EIGENSCHAPPEN VAN WEZENS IN SAMSARA

[H-57] Twee categorieën van *samsara*-bestaan, inclusief allerlei tussengradaties, kan men onderscheiden, namelijk **ruw** en **fijn**:

- ruw is onderhevig aan vervuilde geesteswerking
- fijn is in zijn hoogste gradatie niet verbonden aan vervuilde werking

[H-58] Deze categorieën hebben te maken met de **doorwaseming** (*vasana*) door onwetendheid in twee vormen:

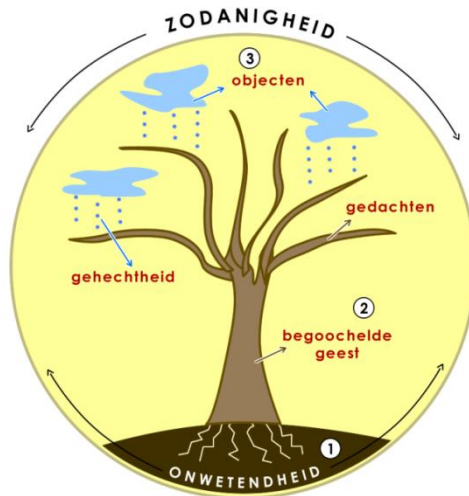
- door de primaire oorzaak van niet-verlichting
- door de coördinerende oorzaken van de abusievelijk geprojecteerde wereld van objecten

Doorwaseming vanuit onwetendheid (gevolg: continu vervuilde staat)

[H-59] Onwetendheid (niet-verlichting) doorwasemt zodanigheid. Dit scheidt de bodem voor een begoochelde geest van gehechtheid en karmische werking.

Dit illusoir materiaal intensiveert gedachtenactiviteit van het subject.

Dat leidt tot abusievelijk waarnemen van externe objecten: de vijf *skandha's* fungeren als coördinerende oorzaken, naast de primaire oorzaak van onwetendheid.

Illustratie "blindheidsboom":

bij 1: - neutrale werking: activerende geest; - vervormde werking: object-onderscheidende geest

bij 2: - is de activerende geest bij bodhisattva's en arhats; - is de object-onderscheidende geest bij stervelingen

bij 3: - versterken onze gedachten; - versterken onze gehechtheid

Doorwaseming vanuit zodanigheid (gevolg: ononderbroken zuivere staat)

[H-60] Zodanigheid doorwasemt onwetendheid.

De begoochelde geest raakt afkerig van lijden (*samsara*) en verlangt naar bevrijding (*nirvana*). Deze intentie wekt geloof in de ware aard, inzicht in foutieve werking en in het niet-bestaan van de objecten-wereld. Dit inzicht leidt tot beoefening van niet-hechten en van niet-denken. Onwetendheid vermindert en er vindt minder begoocheling plaats. De objecten-wereld lost op. Wegens het wegvallen van de primaire oorzaak (onwetendheid) en van de coördinerende oorzaken (objecten) verdwijnen alle tekens van vervuiling.

Twee doorwasemingen vanuit zodanigheid in de begoochelde geest:

- in object-onderscheidend bewustzijn (bij stervelingen, beoefenaars)
- in *manas* (bij bodhisattva's)

Twee doorwasemingen vanuit zodanigheid in onwetendheid:

- via manifestatie van de essentie van zodanigheid (fungeert als primaire oorzaak; pure werking van zodanigheid)
- via externe invloeden (fungeren als coördinerende oorzaken: van specifieke en van algemene aard. Specifieke coördinerende oorzaken: onderricht in stoffelijke vorm; algemene coördinerende oorzaken: onderricht via transcendente werking)

Vervuilende werking van onwetendheid blijft doorwasemen totdat hij zijn einde vindt in boeddhaschap; dit is het oplossen van de *jneyavarana*.

De zuivere werking van zodanigheid gaat eindeloos door omdat zodanigheid van nature een alles-doorwasemende aard heeft.

ad 2. De betekenis

[H-66] De drievoudige betekenis van de Mahayana-weg:

essentie [1], **kenmerken** [2] en **invloeden** [3].

1. De **essentie** van zodanigheid kent geen toename of afname bij stervelingen, beoefenaars, bodhisattva's of boeddha's; het kent geen begin of einde, en is volkomen tijdloze werking.
2. Van nature is zodanigheid volledig voorzien van **schitterende kwaliteiten**: licht van wijsheid, pure geesteswerking, tijdloosheid, gelukzaligheid, authenticiteit, gelijkmoedigheid, onveranderlijkheid en vrijheid. Dit zijn de wonderbaarlijke functies van onze boeddhanatuur.
3. De boeddha's **doordringen** alle bestaan met hun waarheidslichaam (*dharmakaya*); zij hebben dit vermogen gerealiseerd door bodhisattvaschap te beoefenen via compassie, geloften en *paramita's*, en door alle wezens als niet verschillend van zichzelf te zien, als identiek met zodanigheid en delend in het *dharmakaya*.

Deze heilzame invloed van waarheidswerking vindt plaats via de twee andere "lichamen" van boeddha's:

- **transformatielichaam** (*nirmanakaya*): waargenomen door stervelingen en beoefenaars in het object-onderscheidend bewustzijn, zonder te beseffen dat die invloed wordt geprojecteerd door hun groeiende geest;

daarom lijkt die invloed van buiten te komen.

- **zaligheidslichaam** (*sambhogakaya*): waargenomen door bodhisattva's vanaf hun eerste bodhicitta-aspiratie, in het besef dat alle externe objecten onwerkelijk zijn. Dit zaligheidslichaam heeft eindeloos veel vormen, elke vorm eindeloos veel kenmerken, elk kenmerk eindeloos veel aspecten. Het manifesteert zich conform behoefte van de hulpzoekers. Deze schitterende kwaliteiten worden gerealiseerd dankzij de pure doorwaseming van *paramita*-beoefening (pure wijsheid) en de transcendente doorwaseming door zodanigheid.

Zodanigheid herstellen vanuit samsara

[H-72] De vijf componenten (*skandha's*) bestaan uit materie (object; *rupa*) en geest (subject; *nama*); tesamen scheppen zij de notie van "persoonlijkheid" (*nama-rupa*).

De aard en werking ervan overstijgt al wat men kan veronderstellen of denken erover.

De geest zelf kan men nergens grijpen of verwerven.

Wie kan waarnemen en begrijpen dat de geest niet is wat we denken en dus onverklaarbaar (*acintya*) is, die zal in staat zijn zich vanuit *samsara* te voegen naar en te harmoniseren met het domein van zodanigheid.

[H-78] Wanneer iemand ook maar ergens aan denkt, zorgt hij daarmee ervoor dat zijn geest verstrikt raakt in *samsara*, en zo kan hij het ware inzicht niet vinden.

[H-79] Alle bodhisattva's streven (*citta*) naar verlichting (*bodhi*). Er zijn **drie soorten verlichtingswens (*bodhicitta*)**: via vertrouwen, via begrip en handelen, en via inzicht.

1. **via vertrouwen**

Voor beginnende bodhisattva's zijn de volgende oefeningen belangrijk: oprechtheid, diepgang en mededogen. De meest wezenlijke hulp (*upaya*) is meditatie over het wezenlijke niet-ontstaan der dingen (*anutpattika-dharma*).

Verder is het belangrijk te beseffen dat oorzaak en gevolg (*karma*) nooit verloren gaan; daarom is ook beoefening van compassie belangrijk. Men moet leven conform de ware aard van de werkelijkheid (*dharmata*) die geen hechting kent.

Andere *upaya* zijn: het kwade stoppen; capaciteit van goedheid vergroten; bodhisattva-gelofte afleggen.

Deze bodhisattva's weten dat alle dingen zich van nature in *nirvana* bevinden; vanwege hun vertrouwen zijn zij rijp genoeg om zich op acht manieren te manifesteren - overeenkomstig de acht belangrijkste levensmomenten van de Boeddha, o.a. het thuisverlaten en het bereiken van verlichting.

2. **via begrip en handelen**

Dit is een hogere vorm van realisatie. Deze bodhisattva's bezitten een diep begrip van zodanigheid en koesteren geen gehechtheid aan hun oefenkwaliteiten.

Zij beoefenen de zes vervolmakingen (*paramita*):

- vrijgevigheid - want [de ware aard van de werkelijkheid is] vrij van gewinzucht
- discipline - want vrij van vervuiling
- geduld - want vrij van onvrede
- inzet - want vrij van gemakzucht
- meditatie - want vrij van verwarring
- wijsheid - want vrij van onwetendheid

3. **via inzicht**

Deze bodhisattva's - van "het stadium van een zuiver hart" tot en met "het laatste stadium van bodhisattvaschap" - realiseren zodanigheid; dit is het ervaren van het dharmakaya. Zij zijn in

staat om zich overal naar toe te verplaatsen en op allerlei manieren hulp te bieden. Zij eerbiedigen de boeddha's, koersen niet op woorden, hanteren talloze geschikte middelen (*upaya*) en manifesteren transcendentale vermogens.

[H-88] De volgende **vijf oefeningen** zijn bruikbaar voor die besluitelozen die nog niet gekozen hebben voor bodhisattvaschap maar zich wel willen vestigen in vertrouwen: vrijgevigheid, discipline, geduld, inzet (de eerste vier *paramita*) en kalmeren-observeren (*shamatha-vipashyana*).

- Kalmeren beoefenen (*shamatha*) betekent: een einde maken aan alle kenmerken (*lakshana*) van de geprojecteerde wereld van objecten en beelden.
- Helder observeren (*vipashyana*) betekent: helder de eigenschappen herkennen van de geconditioneerde verschijnselen (*samsara*).

Kalmeren (*shamatha*)

Laat elke gedachte die opkomt los, inclusief de loslaat-gedachte. Alle dingen bevinden zich in een toestand die verder gaat dan het denken: zij hoeven niet van moment tot moment gemaakt en verwijderd te worden.

Als de geest afdwaalt, breng hem terug via "juist denken", dat wil zeggen, via het besef dat al wat bestaat enkel geesteswerking is en dat er geen externe objecten-wereld bestaat; zelfs deze geest heeft geen objectieve kenmerken en kan dus niet worden waargenomen. Ook in alle dagelijkse komen en gaan dient aandacht te heersen en dienen alle geschikte middelen gehanteerd te worden conform de werkelijkheid.

Door de kracht van dit kalmeren zal men effectief gaan vertoeven in de "concentratie (*samadhi*) van zodanigheid". Vervuiling lost op, vertrouwen neemt toe en men zal spoedig geen terugval meer

kennen. Op basis van deze centrale *samadhi* kan men allerlei andere concentratievormen ervaren, bijvoorbeeld "de samadhi van het ene bewegen" (de eenheid belevend qua belichaming van een boeddha [*dharmakaya*] en een sterveling).

Observeren (*vipashyana*)

Observeer hoe pijnlijk vluchtig alle verschijnselen zijn, veranderlijk, zonder vaste plek [lichaam]; hoe alle verleden, heden en toekomst nergens substantie bezit [tijd]; en hoe het bestaan van levende wezens onrein is en geen bron van vreugde oplevert [anderen].

Overweeg dat alle levende wezens onderhevig zijn aan onwetendheid en daarom zich tevreden stellen met *samsara*; dit verdient mededogen.

Leg moedig de gelofte af [van bodhisattvaschap] dat je je geest zult bevrijden van onderscheid en dat je alle wezens de zaligheid van *nirvana* gunt.

Beoefen iedere vorm van goedheid, elk moment en overal, zonder enige nalatigheid; overweeg altijd, behalve in meditatie, wat er al dan niet gedaan moet worden ["de bedoeling"].

